

Zweiter Jahresbericht

des

städtischen Gymnasiums zu Inowraclaw,

wodurch

zur öffentlichen Prüfung der Schüler

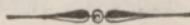
am 10. April von 8 Uhr Morgens ab, und am 11. April

von 8 bis 11 Uhr Vormittags

einladet

Theodor Bernhard Günther,

Direktor des Gymnasiums.

- Inhalt: 1) De casuum obliquorum in lingua latina ui et usu. Scripsit
Dr. Julius Ebinger, praec. gymn.
2) Schulnachrichten vom Direktor.

1865.

Druck von M. Latte in Inowraclaw.

Journal of the Board of Trustees

of the University of Michigan
for the year ending June 30, 1881

Published by the University of Michigan

Report of the Board of Trustees

for the year ending June 30, 1881

DE CASUUM OBLIQUORUM IN LINGUA LATINA UI ET USU.

§. 1. Praefatio.

Hac nostra disputatione cum denuo ad illam quam abhinc triennio de casuum natura institutum quaestionem¹⁾ reuertamur atque ea quae tum de casibus linguae graecae probasse uide-
mur iam eadem in casus linguae latinae cadere demonstraturi simus, hoc quidem negare non pos-
sumus, etiam hodie de casuum notione a uiris doctis aut admodum perplexe aut prorsus peruerse
iudicari neque id evenisse quod tum sperauimus, fore ut his studiis magis magisque propagatis
etiam casuum intelligentiae breui lux adferretur. Nam quidquid hoc triennio quo noster libellus
editus est a uiris doctis de hoc loco scriptum atque disputatum est, quum fere alii magis aliis in-
ueteratas et prauas opiniones iterum atque iterum repetant et recoquant, tam parui est momenti, ut
etiam nunc in eo uersetur res, ut alii a loci relationibus profectam esse casuum notionem censeant,
alii casus iam ab initio relationibus grammaticis inseruisse contendant.

Ac primum quidem nouus doctrinae localis patronus exstitit Wedewer²⁾, quamquam equi-
dem dubito num magnopere ii qui hanc sententiam sequuntur uiri opera adiuti sint. Qui cum de
aliis rebus grammaticis leuiter et parum subtiliter disputet, tum de casibus haec sentit:

„Die Casus obliqui nämlich, welche hier in Betracht kommen, lassen sich auf die drei räumlichen Beziehun-
gen, in welchen ein Gegenstand zu dem andern treten kann, zurückführen. Der Gegenstand der Beziehung
kann der Ausgangspunkt oder das Woher, der Zielpunkt oder das Wohin, der Ruhepunkt oder das Wo für das
Subjekt oder dessen Thun oder Zustand sein. Aus diesen Raumschauungen entwickeln sich dann die ab-
strakteren, logisch-grammatischen Beziehungsbegriffe der Casus.“

1) De genetivi apud graecos poetas antiquissimos usn. Regiment. Pr. 1862.

2) Wedewer, Zur Sprachwissenschaft. Freiburg. 1861. p. 110.

Etiam Steinthal¹⁾ qui harum rerum grauissimus et locupletissimus auctor est, dubitandum esse negat quin casibus antiquitus relationes loci redditae sint: postea eum praepositiones in usum uenire coepissent, illam pristinam casuum notionem paulatim abiectam esse et casus suam sibi ueram naturam induisse. Ueram autem naturam casuum esse ut indicent non quae sensibus percipiamus, sed qua ratione uocabula grammaticae coniungenda et inter se referenda sint.

Denique haec eadem de casuum natura quaestio nuper anno 1863 in Conventu Philologorum proposita et in utramque partem diligentissime disceptata est²⁾. Longiore oratione prof. dr. Curtius eorum sententiam, qui a locis relationibus casus profectos esse uellent, refutabat et diluebat. Nam iam casuum formis nos adduci, ne his formis illas tam inter se distinctas tres loci relationes subiectas fuisse putemus. Deinde temere aduersarios facere, quod cum omnes hominum notiones a sensibus profectos arbitrentur, necesse esse colligant etiam casuum notiones a sensibus i. e. relationibus loci profectos esse. Esse enim etiam praeter relationes loci alias relationes, quae item sensibus percipiuntur. Accedere quod antiquissimus sermo multo copiosior fuisse uideatur, quam qui nullos casus haberet nisi tres: casum instrumentalem ex ista doctrina nullo modo explicari posse: denique in locum eorum casuum, qui posteriore aetate in linguis iam non inueniantur, persaepe alios substitui, qui relationem loci reddant plane contrariam. Respondit huic disputationi prof. dr. Lange, qui cum contrariam sententiam tueri et defendere conaretur, tamen negare non potuit, casus ex illis tribus notionibus tam diuersis ortos esse non posse; uideri autem has notiones in mente pristinorum hominum, quippe qui usu, non ratione ducerentur, obscuriores et minus dilucidas inhaesisse.

Etiam hae disputationes quamuis multa subtilia neque contemnenda afferant, tamen magis id agunt, ut demonstrant quae non sint probanda, quam ut doceant quaenam fuerit propria casuum natura. Itaque nobis non alienum visum est, iterum ad hanc quaestionem reuerti atque eadem ratione qua tum graecae linguae casus excussimus, nunc in casus inquirere linguae latinae. Nam nisi antea singulas linguas perscrutati erimus, de casibus omnino recte iudicari non potest.

§. 2. De casuum linguae latinae communi natura et origine.

Ut in lingua graeca si quis leuius rem tractauerit facile ad eam sententiam pellici potest, ut casuum propriam naturam in loci relationibus positam esse existimet: ita concedendum nobis est, inesse in lingua latina fortasse etiam plura, quibus in istum errorem inducaris. Nonne enim illae praepositiones in, sub, subter, super ita cum accusatiuo aut ablatiui coniunguntur, ut clarissime intellegas, accusatiui indicari locum, quo quid contendat; ablatiui locum, ubi quid sit? Nonne in nominibus urbium istae tres loci relationes unis casibus nulla addita praepositione redduntur? Nonne denique poetae, qui cum magis ad sermonis naturam descendant, hac in re haud

1) Steinthal, Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaus. Berlin. 1860 p. 301. Ceterum liceat nobis hoc loco eos, qui etiam ueterum grammaticorum de casibus comparare uelint sententias, ad eiusdem delegare librum: Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern. Berlin 1863. p. 621 sqq.: quo quidem loco haec omnia multo accuratius exposita sunt, quam in Lersch, die Sprachphilosophie der Alten. Bonn 1838. vol. II. p. 181 sqq. p. 229 sqq.

2) Verhandlungen der Philologenversammlung zu Meissen. Leipzig 1863. Adde: Berichtiger Abdruck der Entgegnung des Prof. Dr. Lange aus Giessen gegen den von Prof. Dr. Curtius über die localistische Casustheorie auf der Philologenversammlung zu Meissen gehaltenen Vortrag. Leipzig 1864.

negligendae auctoritatis sunt, nonne igitur poetae etiam aliarum uocum singulos casus usurpant, ut loca uel quo quid contendat uel ubi sit uel unde proficiscatur indicent? Quid igitur est, quod aut magis perspicuum sit aut rei ipsius naturae aptius conueniat, quam casuum significationem pristinam et propriam fuisse localem? Tamen qui ita ratiocinantur non uident tantum abesse ut ipsorum sententia illis argumentis probetur, ut fundibus se ipsa enertatur. Nam ut omittamus, id quod ex lingua sanserita euidentissime colligitur, praepositiones olim cum uerbo artiore uinculo coniunctas fuisse atque antiquitus casus huius uerbi compositi notioni accommodatos esse, ita ut cum obiectum postularetur, accusatiuus, cum determinatio aduerbialis ablatiuus poneretur¹⁾; ut rursus omittamus, in nominibus urbium uel antiquissimos poetas sibi non constare²⁾; ut denique silentio praetereamus, poetas magis linguae graecae usum secutos esse, quam ad sui sermonis naturam respexisse³⁾: profecto hoc neque dissolui neque expediri potest, quo tandem fiat ut et ablatiuus modo unde quid moueatur modo ubi sit significet, et quaestioni ubi duo casus respondeant ablatiuus et genetiuius — uel si mauius localis⁴⁾. Huic rei in qua tota ista haeret disputatio, si ita occurrunt⁵⁾, ut illas notiones locales tam certas aut definitas fuisse negent, quare facile fieri poterit, ut usu inter se confunderentur, mihi quidem melius uidetur, omnino omnem casuum definitionem tollere: nam formae, quae non plus inter se discrepant, praesertim in hac tam manifesta relationum localium diuersitate, omnino non inter se discrepant.

Atque haec quidem de doctrina locali. De contraria autem sententia cum ad linguam latinam eadem pertineant, quae alio loco de sermone graeco exposuimus⁶⁾, hoc loco nihil habemus quod adiciamus.

Itaque cum harum duarum sententiarum neutra stare possit et manifestum sit uiros doctos eo maxime in errorem incidisse, quod ex falsis falsa repeterent: iam his sententiis prorsus omissis id nobis agendum erit, ut aliam uiam nondum tritam quaeramus, qua fortasse rectius casuum notiones interpretemur. Atqui primum constat, casuum terminationes ex radicibus pronominalibus manasse⁷⁾: pronominum autem uis principalis fuit demonstratiua⁸⁾: quid igitur impedit, quominus etiam casuum uim principio fuisse demonstratiuam arbitremur? Porro dubitare non possumus, quin casus principio uerbo adiuncti sint⁹⁾: usurpati igitur sunt, ut indicarent, quae ratio inter actionem uerbi et rem, ad quam actio pertineret, intercederet. Ergo casus sunt eae formae nominis quae ui demonstratiua (at non locali) relationes actionis (i. e. uerbi) et rei (i. e. nominis) indicant. Nam cum sermonem prisci homines non ita finxerint, ut primum radices inuenirent, inventasque has inter se adiungerent, sed iam ab antiquissimis temporibus lingua ea ratione conformata sit, ut omnia pulcherrime aptissimeque inter se cohaerent et conuenirent, necesse est illos qui primi sermone uterentur sua sponte iam ab initio adductos esse, ut has relatio-

1) Conf. Schwarz, de praepositione **de**. Regim. Pr. 1859.

2) Conf. Brix ad Plaut. Trinum. I., 2, 75. Adde Plaut. Trin. III., 3, 43. Mil. II., 1, 22. 35. 5, 31. III., 1, 53 et persaepe.

3) Uide infra §. 3.

4) Uide infra §. 6.

5) Uide Lange l. c. p. 4.

6) De genetiui apud graecos poetas antiquissimos usu, p. 18 sqq.

7) Conf. Heyse, System der Sprachwissenschaft. Berlin 1856 p. 150.

8) Ibid. p. 111. sqq.

9) Conf. quae de hac re disputaui libro meo de genetiui a. g. p. a. usu p. 19 sq.

nes notarent. Sentiebant esse tales relationes; sentiebant aliud esse alicui prodesse, aliud aliquem iuvare, aliud aliquid occupare, aliud aliqua re potiri: sed cum has relationes non arte aliqua, sed naturali quodam sensu percipere coepissent, has relationes non ipsas dicendo expresse-
runt, sed tantum indicauerunt illis terminationibus demonstratiuis. Cogitabant relationes, reddide-
runt demonstratiue eadem ratione, qua in nominum radicibus ipsis notiones cogitabant, ea, quae
sensibus percipiuntur, expresserunt.

Sed ut jam ad nostram quam de casibus latinis instituimus quaestionem redeamus, in lin-
guis indogermanicis praeter nominatiuum et vocatiuum, quos hoc loco praetermittimus, sex huius
generis casus inueniuntur; atque cum neque probari possit neque verisimile sit unquam plures fu-
isse, ex his sex casibus, ut olim graecos casus deriuauimus, nunc etiam latini interpretandi erunt.
Sunt autem hi casus accusatiuus, datiuus, genetiuus, ablatiuus, localis, instrumentalis: ex quibus ac-
cusatiuus, datiuus, genetiuus haud ita differunt a casibus, qui similes in sermone latino, graeco,
germanico inueniuntur. Ablatiuus deinde notat, quo quid loco profiscatur, localis, ubi sit, instru-
mentalibus qua condicione fiat¹).

Ex his sex casibus in lingua latina non plus quatuor seruari sunt: nam uti plerumque fit in
rerum progressu, ut in sermone illa cogitationis quae antea erat alacritate et ubertate repressa
paullatim pristina formarum copia angustioribus describatur finibus et certis terminis definiatur:
ita in lingua latina cum tres ceteri casus integri manserint, ablatiuus unus trium casuum uicibus
fungitur atque quidquid uerbi actionem determinat solus significat. Quo fit, ut de aliorum notio-
nibus disserere haud ita difficile sit, de ablatiuo quaestio multo impeditius et contortius se habeat:
qua de re fasius disputare nobis propositum est proxumis paragraphis. Sed priusquam ad haec
transeamus, liceat paucis graecos casus cum latinis comparare atque quo pares sint, quo inter se
differant, demonstrare.

§. 3. Comparantur casus linguae graecae et latinae.

Linguae graecae latinaeque casus si re uera ex eadem lingua indogermanica quasi commu-
ni fonte manauerunt, sequitur hos casus inter se, si subtiliora omiserimus, haud ita diuersos fore.
Nam licet illae notiones, qui cogitatione tantum comprehenderentur, commutari paullatim potuerint
et euanescere, tamen ille quidam sensus naturalis mansit, ex quo casus nati erant: quo sensu duce
homines, praesertim cum usus in dies magis inueterascere coepisset, ipsi inscii illas quoque notio-
nes retinuerunt. Atque ita effectum est, ut quaecunque in lingua siue latina siue graeca siue ger-
manica casus perscrutamur, ubique easdem fere notiones reperiamus.

Attamen, si accuratius res perspexeris, hoc negari non potest, nonnulla inueniri haud ita
leuia, quibus rursus ex altera parte graeci casus a latinis differant. Jam eo quod lingua latina
ablatiuum retinuit, graeca abiicit, omnes casus in lingua latina longe aliam ac paene diuersam si-
bi sumserunt naturam. Nam in graeco sermone illi tres casus, qui proprie obiectum indicant, cum
etiam ad determinationes aduerbiales referrentur, magis ut ita dicam sensibus atque oculis subiecti
sunt: in sermone latino omnia, quae non actionis obiecta sunt, in ablatiuum conferuntur: quo fit
ut casus magis artis et rationis sint, illo illustri careant. Atque hoc rursus aptum et connexum est

1) De ablatiuo et instrumentali conferas quae adferemus §. 6. adn. 1. 5.

cum utriusque gentis propria sibi natura. Nam uerum est, quod uiri ingenii acumine praestantissimi docuerunt, nulla paene ex re ingenia et mores populorum tam dilucide cognosci atque intellegi, quam ex sermone. Itaque ut graecorum animi quae erat ingenii ubertas et hilaritas, ad expressum atque illustre dicendi et cogitandi genus conformati erant, ita in graecis casibus rerum quasi imagines prope oculis ipsi uidemus. Romani grauiiores erant et seueriores et magis sobrii: atque idem ex latinis casibus intellegitur, qui tantum grammaticas relationes reddunt, uarietate colorum carent. Qua re efficitur, ut cum legimus graeca, omnis nostra cogitatio magis ex omnibus partibus agatur, sin latina, minus commoueamur.

Neque alia ex causa explanandum uidetur, quod apud graecos usque ad ultimas aetates casuum notio uiguit et haesit in hominum mentibus, apud Romanos usus, qui angustissimis finibus circumscriptus erat, praenaleret, notio ipsa obliuione opprimeretur et ex memoria euanesceret. Nam in iis, quae mens non semper ut ita dicam oculis cernat, fieri non potest quin omnia usu et consuetudine administrentur. Illae autem grammaticae relationes nihil habent, quod sub oculos cadat. Itaque necesse erat, paullatim casuum notionem in usu totam consistere. Quamobrem facilius est in lingua latina docere quomodo singulis casibus utaris, quam qua ratione eos intellegas.

Atque etiam maior ea fit difficultas, quod cum literae romanae efflorescere inciperent, multi scriptores pulchritudinem sermonis graeci admirati patrium sermonem ad hunc conformare studebant. Sic iam ab initiis prouisum est, ne lingua latina per se ipsa cresceret, et perficeretur: sic etiam casuum notionibus multa obtrusa sunt, quae a natura latini sermonis prorsus aliena erant. Nam, ut hoc unum afferam, vix equidem puto quemquam nisi graecis literis imbutum intellexisse illud Uergilianum Aen. VIII, 114 qui genus? (i. e. quo genere estis); et similia permulta apud poetas posterioris aetatis inueniuntur.

Denique etiam hoc cum sermoni latino, tum casibus latinis obfuit, quod prius grammatici de lingua disserere coeperunt, quam magna scriptorum opera exstiterunt. Apud graecos iam fuerant Homerus, Sophocles, Herodotus, Thucydides, Demosthenes, alii permulti, cum alexandrini grammatici linguam uia et ratione aggressi sunt. Apud Romanos Uarro iam diu librum de lingua latina scripserat et alii artem grammaticam professi erant, cum Ouidius et Horatius poemata ediderunt. Itaque in lingua latina omnia certa lege obstricta sunt: admiramur artem, rem ipsam desideramus.

Intellegimus igitur, si lingua latina iam ab initio, cum literis mandari coepta est, a recta et naturali uia aberrauit, quanta opera ei, qui in rem accuratius et diligentius inquirat, in eo collocanda sit, ut recte distinguat, quae uerae casuum naturae conueniant, quaeque extrinsecus repetita sint.

§. 4. De accusatiuo datiuo genetiuo.

Instituimus hos tres casus, accusatiuum datiuum genetiuum, una disputatione complecti, tum quod ut supra diximus hi soli fere integri ex lingua indogermanica in latinum sermonem defluerunt, tum quod hoc quidem loco de singulis pluribus disserere nobis non licet. Accedit quod alia est uia colligentis quae in sermone usitata fuerint, alia perscrutantis cur usitata fuerint: id quod nos in primis spectamus.

Hos autem tres casus in sermonem latinum translatos esse ex lingua illa quae antiquis temporibus gentibus indogermanicis communis fuit, clarissime intelleges, si singulas linguas quae ex illa profectae sunt comparaueris. Nam formantur hi casus ita:

	<i>l. sanscrita.</i>	<i>l. latina.</i>	<i>l. graeca.</i>	<i>l. gothica</i> ¹⁾ .	<i>l. lituanica</i>	<i>l. polonica.</i>
S. N. marut	miles (=t-s)	pus (= od-s)	dag-as (dag-s)	rank-a	reĭk-a	
A. marut-am.	milit-em	pod-a (= -an)	dag-an (dag)	rank-a	reĭk-e	
D. marutê- ²⁾	milit-i	pod-i	dag-ai (dag-a)	rank-ai	reĭe (= k-ie)	
G. marut-as	milit-is	pod-ös	dag-ais (dag-is)	rank-ös		
P. N. marut-as	milit-es	pod-es	dag-ös	rank-os		
A. marut-as	milit-es	pod-as	dag-ans	rank-as		
D. marud-bhyas	milit-ibus					
G. marut-âm	milit-um	pod-on	dag-êm (dag-ê)	rank-û		

Quamquam negare non possumus, multa adhuc aut difficillima esse exploratu, aut a uiris doctis in utramque partem disceptari: qua de re qui uelint accuratius edoceri, delegamus ad Heyse l. c. p. 437. sqq. Hoc quidem certum uidetur, Latinos casus ex eodem fonte profectos esse, ex quo casus linguae graecae ceterarumque quae his affines sunt, manauerint. Sin autem formas antiquitus easdem fuisse conceditur; consentaneum est latinis casibus nos easdem quoque notiones subiicere, quas in sermone graeco statuimus³⁾.

Principalis igitur accusatiui etiam in latino sermone uis fuit, ut actioni simpliciter notionem adderet, qua illa completeretur et suppleretur. Probatur hoc constructione illa qui accusatiuus cum infinitiuo uocatur: qui quidem omnino explicari nobis uidetur non posse, nisi accusatio etiam latino haec uis concedatur⁴⁾. Idem intellegitur ex paucis aliis quae ex

1) Conf. I. Grimm, Geschichte der deutschen Sprache p. 912. Westphal in Kuhns Zeitschrift II, p. 161 sqq.

2) Dubitatur tamen a nonnullis an datiuus linguae latinae respondeat sanscrito locali; marut-i. Cf. Heyse l. c. p. 435. 441. Id quod ut recte statuatur, tamen nostra casuum interpretatio nullo modo eueritur: nam facile fieri potuit, ut hae casuum formae, praesertim cum non inter se differrent, nisi quod altera in e, altera in i exiret, paullatim confunderentur. Notio datiuus latini tamen eo non immutata est, neque est cur etiam uim localem ei antiquitus fuisse existimemus.

3) Conferas ad totum hunc locum: De genetiui a. g. p. a. usu p. 25. sqq.

4) De accusatio cum infinitiuo conf. Reisig, Vorlesungen über die lateinische Sprachwissenschaft p. 783. cum adnot. 601 b., et imprimis quae de hac re attulit doctissimus uir mihiq; amicissimus O de Golenski, de infinitiuo apud poetas Latinos usu. Regim. Pr. 1864. p. 54 sqq. Parum diligenter de eadem re scripsit Merguet, de usu syntactico infinitiuus latini maxime poetico. Regim. Pr. 1863. p. 11 sq. Nam si dicitur germanice ich sehe dich dieses thun, angl. I ordered him to obey, ital. tutti concedono la virtù essere necessaria alla felicità, polon. prosil mnie pokazac mu twój obraz, res longe aliter se habet. Comparari tantum potest hisp: Es amitido ser la literatura castellana una de las mas ricas de Europa. Atque profecto is naturam antiquarum linguarum, intellexisse non uidetur, qui putet accusatiuum proprie obiectum uerbi esse et huic obiecto infinitiuum adici. Accedit quod ista interpretatio persaepe omnino admitti non potest ut si latine dicitur: apertum est hunc hominem sceleratum esse. Sed proprium est ueterum linguarum, quae fuit earum natura synthetica, totas sententias eadem ratione qua casus actioni subiungere; id quod idem uidemus in genetiui absoluto. (Cf. De genetiui a. g. p. a. usu p. 34 sq.) Atque similiter ac participio, cum uerbo cogitandi aut dicendi ea quae cogitata aut dicta essent subiuncturi, infinitiuo utebantur, qui actionem ipsam significat, nulla ratione habita temporis, numeri, generis, personae. (De infinitiuus temporibus a uerbi finiti temporibus longe diuersis conf. Heyse l. c. p. 425). Sin autem in infinitiuo personae nullus

uetustiore usu in posteriorem sermonem irrepserunt. Sic dicitur magnam siue maxumam partem Cic. Tusc. IV, 5, 9. magnam partem in iis—occupati sunt. Lucr. III, 64. haec uulnera uitae non minuan partem mortis formidine aluntur; sollicitus vicem alicuius. Liu. XXVIII, 19, 17. id genus, id aetatis Plaut. Trin. III, 3, 59. Asin. I, 1, 56. Mil. III, 1, 24. 65. Terent. Heaut. I, 1, 58. (Cf. Ennium ap. Uarr. de l. l. VII, 73. quid noctis uidetur in altisono caeli clipeo). Denique huc pertinet, quod apud Plautum persaepe legitur accusatiuus adiectiui alii adiectiuo aut aduerbio aduerbiali ui adiectus: Trin. III, 1, 19 nimium difficilest Mostell. III, 3, 5. insanum bona porticus Mil. I, 1, 24 (ex Ritschl. coni.) unum epityrum estur insanum insane bene. Posteriore tamen aetate accusatiuus multo angustioribus cancellis circumscriptus erat; solusque ei locus erat apud uerba, quae per suam ipsorum naturam complementum desiderabant. Significat autem plerumque rem affectam. Plaut. Trin. III, 1, 117. ut inimicos tuos ulciscare. Naev. ap. Cic. Orat. 45, 152. nos qui accolitis Histrum fluuium. Ou. Met. I, 369. adeunt pariter Cephisidas undas. Eadem est ratio accusatiui, qui additur uerbis impersonalibus: Plaut. Mil. III, 1, 30. si quidem te quidquam quod faxis pudet. Genetiuus autem significat, intra cuius notionis ambitum uel pudor uel taedium uel poenitentia cadat: Plaut. Trin. II, 2, 61. ut ita te aliorum miserescat, ne tis alios misereat. Enn. ap. Cic. de diu. I, 31, 66. uirgines aequales uereor patris mei meum factum (= meorum factorum) pudet optumi uiri. Mea mater, tui me miseret, mei piget. Neque aliter explicandum est, quod nonnulla uerba, quae proprie ablatiuum postulant, etiam accusatiuum sibi sumunt: Naev. ap. Nonn. 481, 21. die quo pacto eum potiti sitis (Cf. Enn. ap. Fest. p. 360 M. meae tam potis pacis potiri) Plaut. Trin. II, 2, 72. munus fungatur suom Ter. Ad. III 4, 18. neque boni neque liberalis functus officiumst uiri. Idem accusatiuus a poetis uerbis mouendi additur, ut significet locum, quem quid petat: Uerg. Aen. I, 2. Italiam fato profugus, Lauiniaque uenit litora Ecl. I, 65. ibimus Afros.

Tum accusatiuus rem actione aut effectam aut perfectam significat. Huius generis est accusatiuus apud uerba faciendi, iudicandi, nominandi, docendi, qui duplicem admittunt accusatiuum, rei effectae et rei affectae. Eadem ratione interpretamur accusatiuum loci et temporis: Plaut. Trin. II, 4, 142. sex menses vixerit. Ille autem qui tam uariis est apud graecos huius accusatiui usus, ut significet quid actione perficiatur, in latino quidem sermone exceptis uerbis olendi et sapiendi aut nentro adiectiuorum (ut Uerg. Aen. II, 690 aspice nos hoc tantum) fere poeticus est: Cic. de fin. II, 34. Xerxes cum maria ambulauisset terramque nauigasset. Uerg. Aen. I, 67. Tyrrhenum nauigat aequor ibid. 524. maria omnia uecti. Plaut. Trin. II, 2, 21. tuis fseruiui seruitutem imperiis, cf. Brix ad l. Mil. II, 1, 17. 6, 2. III, 1, 150. Cic. pro Mur. 29, 61. si seruitutem seruiant; Auson. Idyll. IV, 95. lumen tuae praeluceo uitae; Ouid. Trist. IV, 10, 50. erire carmina lyra Prop. Eleg. V, 20, 8. lacrimas defluit Petron. 71. dolia effiuunt uinum Tibull. IV, 1, 86. Prop. Eleg. II, 7, 11. qualis caneret tibi somnos tibia Uerg. Ecl. IV, 46. saecula

est locus, necesse erat, eum a quo actio infinitiui profecta cogitaretur, non nominatiuo exprimi, sed eo casu quo simplicissime notionibus coniungerentur, accusatiuo. Qua in re quanto subtiliores fuerint ueteres recentioribus, intelleges, si comparaueris ital: Non so dir la ragione dell'essere io il bersaglio della fortuna.

currite Aen. I, 176. rapere flammam (i. e. rapiendo efficere). Ouid, Trist. I, 1, 108. euigilare libros, Fast. III, 22. furta fefellit; audacius est, sed quod rursus propius ad accusatiuum rei affectae accedat: Plaut. Mil. III, 1, 102. deperire hunc militem cf. ibid IV, 2, 9. III, 3, 58. IV. 1, 23; IV, 2, 49. demoritur te Uerg. Ecl. II, 1. formosum pastor Corydon ardebat Alexim. Ex graeco sermone autem prorsus repetitum est Enn. ap. Cic. de senect. V, 14. uicit Olympia Uerg. Aen. XII, 197. Terram, Mare, Sidera iuro Tibull. IV, 13, 15.

Atque ita graecorum usum multo latius imitati posteriores poetae accusatiuo maiorem uarietatem reddere conati sunt. Uti coeperunt duplici accusatiuo qualis apud graecos inuenitur: Uerg. Aen. X, 698. Latagum occupat os XII, 275. iuuenem transadigit costas. Frequentissime autem accusatiuus a poetis passiuo additur: Horat. sat I, 1, 5. multo iam fractus membra labore carm. I, 1, 21. Uerg. Aen. IX, 478. XI, 480. Ouid. Met. I, 265. terribilem picea tectus caligine uultum ibid. XIII, 772. Scylla feris atram canibus succingitur aluum. Uerg. Ecl. III, 106. flores inscripti nomina regum Georg. II, 131. Aen. I, 228. 658. IV, 495. IX, 582. Ouid. Met. III, 598. dextris adducor litora remis. Hor. ep. II, 2, 125. Satyrum mouetur. Uerg. Aen. III, 284. interea magnum sol circumuoluitur annum. Multo rariora sunt illa exempla, quibus accusatiuus adiectiuo apponitur, ut Uerg. Aen. I, 589. os humerosque deo similis, ubi a poetis genetiuis potius, in prosa oratione ablatiuus usurpatur, ut Cic. Cat. IV, 8, 17. fortuna miseri aut uoluntate perdit. Rarissimum autem quod apud Uergilium legitur Aen. VIII, 114. qui genus?

Etiam datiuus latinus caret illa uarietate quam in graeco datiuo reperis. Notat autem eam rem, quae non tam actionem patitur quam ipsa actiua excipit. Nam cui datur is accipit, cui nubitur is in matrimonium ducit, cui inuidetur is inuidiam percipit. Id quod maxime perspicitur, si comparas uerba quae tum accusatiuum tum datiuum regunt, ut manere aliquem et alicui, consulere aliquem et alicui, curare aliquem et alicui, quod est apud Plaut. Trin. IV, 3, 51. qui rebus curem publicis, et alias, orare aliquem et alicui Plaut. Epid. V, 2, 55. quid isti oratis opere tanto? Ita fit, ut pronomen suus saepe a Plauto datiuo sibi augeatur Trin. I, 2, 119. suom sibi Mil. III, 1, 38. sua sibi ingenua indoles. cf. Lindem. ad. l. Uerg. Aen. IX, 273. suaque omnibus arma. Atque hac ratione etiam interpretandum est illud Horatianum sat. I, 1, 50. quid referat intra naturae fines uiuenti. Amant autem datiuum inprimis poetae, quo res quasi agere fingant et animantium specie induant: Ouid. Met. XIII. 668 tollentes coelo bracchia Uerg. Ecl. VIII, 101. riuo fluenti transque caput iace Aen. II, 276. Phrygios iaculatus puppibus ignis Georg. IV. 562. uiamque adfectat Olympo Aen. II. 246. fatis aperit futuris ora Prop. Eleg. I, 15, 29. Neque ab hoc alienum est, quod etiam in prosa oratione datiuus usurpatur ad finem notandum quem quid spectet: decemuiri legibus scribundis; Enn. ap. Cic. de diu. I, 31, 66. Namque Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet. Plaut. Trin. III, 2, 6. ut sic odio esses mihi Mil. IV, 4, 12, omnia dat dono sibi ut habeat. At graecum est, non latinum Hor. carm. I, 3, 13. decertantem aquilonibus II, 2, 18. dissidens plebi. Nec minus ex graeco sermone irrepsisse uidetur datiuus apud passiuo: Ouid. Met. I, 335. caua bucina sumitur illi: et etiam insolentius Uerg. Georg. II, 206 decedunt plaustra inuencis. Mentio denique facienda est duplicis datiuus apud Ouid. Met. IV, 536. aliqua et mihi gratia ponto est.

Uenimus ad genetiuum, qui casus cum proprie eam rem significet, intra cuius am-

bitum actio aliqua aut cadat aut cogitetur¹⁾, certe latissime patere aptissimusque uideri potest quo eae maxime relationes, quae sensibus percipiuntur, illustrissime reddantur. Eam ob causam in sermone graecorum, qui notiones potius exprimant quam indicent, genetium tam saepe reperimus. Etiam in latino sermone genetiuo illam latiore uim fuisse, elucet ex eo quod etiam postea genetium postulant uerba impersonalia, de quibus supra locuti sumus, uerba reminiscendi, accusandi, interest, refert, adiectiua quae dicuntur relatiua. Cic. de fin. V, 1. uiuorum memini nec tamen Epicuri licet obliuisci. Plaut. Trin. IV, 3 20. commemorat domi Cic. ad Att. IV, 15. intellectum est iudices rempublicam flocci non facere. Plaut. Mil. II, 4, 18. quem pol ego capitis perdam. Uetustioribus temporibus etiam alia uerba genetium admiserunt, qui postea cum accusatio aut datiuo coniungi solebant, ut cupere Plaut. Trin. IV, 1, 22. Mil. III, 1, 206. IV, 1, 17. Ter. Eun. IV, 7, 45. studere Poet. ap. Cicer. de nat. deor. III, 28. qui neque te amat neque studeat tui. Postea autem hic genetiuus non usurpatus est, nisi apud certa illa uerba, in quibus usu confirmatus erat. Proprius autem ei locus erat, cum nominibus apponeretur possessiue aut qualitatiue aut partitiue.

Poetae etiam genetiuo usum latioribus finibus circumscripserunt. Ac primum quidem laxiore quadam relatione cum substantiuo coniunxerunt: Plaut. Trin. II, 4, 91. scintillulam animae ibid. IV, 2. 44. concubium noctis ibid. V, 2, 34. mille auri Philippum dotis Mil. V, 1, 41. uiri scelus Stat. silu. V, 2. 47. apex bellorum Prop. Eleg. 1, 13. lumina fastus Lucret. III, 42. tartara leti Ouid. Met. V, 9. aeratae cuspidis hastam Hor. carm. I. 36, 13. multi Damalis meri III, 9, 7. multi Lydia nominis Sat. I, 1, 33. magni formica laboris. Inprimis autem genetium amabant apud adiectiua quo omnia significarent, in quibus uis adiectiui posita esset: Enn. ap. Cic. de orat. I, 45, 199 summarum rerum incerti Naeu. apud Priscian. VI. p. 695 P. ignotae iteris sumus Liu. IV, 57. incertus sententiae Ouid. Heroid. 21, 31. incerta salutis Met. XV, 438. dubio salutis ibid. V. 129. ditissimus agri Horat. Sat. I, 1, 79 pauperrimus esse bonorum ibid. I, 9, 11. cerebri felicem Plaut. Trin. II, 4, 53. satius sanus mentis aut animi tui. Cat. 63, 4. uagns animi Ouid. Met. VIII, 614. mentis ferox Uerg. Georg. IV, 491. uictus animi Aen. X, 630. ueri uana XI. 19. praestans animi Sil. Ital. 17, 414. feruidus ingenii Masinissa et feruidus aeni Horat. carm. II, 2, 6. notus in fratres animi paterni Uerg. Aen. XI, 416. fortunatusque laborum egregiusque animi Hor. Carm. III, 17, 6. operum solutis. Etiam apud uerba idem genetiuus inuenitur: Plaut. Mil. III, 1, 124. continuo excruciarer animi ibid. IV, 2, 76. Ter. Ad. IV, 4, 1. diserucior animi Phorm. I, 4, 9. Uerg. Aen. XI, 126. iustitiaene prius mirer belline laborum. Graeco more etiam apud uerba desinendi et soluendi legitur: Hor. Carm. II, 9, 17. desine mollium tandem querellarum Uerg. Aen. X, 441 tempus desistere pugnae Liu. XXI, 62. animum leuare religionis Tib. I, 7,

1) Confirmatur haec nostra sententia quam proposuimus De genetiuo a. g. p. a. usu p. 33. lingua polonica, in qua uerbum transitiuum si affirmatiue dicitur cum accusatio, si negatiue cum genetiuo coniungitur. Loquuntur igitur: *dal mi pieniędze, sed nie dal mi pieniędzy*; quam rem mihi non satis recte uidetur interpretari Malecki, qui ita disputat in gramatyka polskiego j zyka § 667: „W takim razie bowiem, spływająca skądinąd czynność przechodnia na swój biernik obraca się w przeciwieństwo tego, czem była dawniej, i zamiast nań przechodzi stroni od niego. Nam si rem diligenter animum aduertes, actio negatiua obiectum habere non potest, sed intra alicuius obiecti ambitum cogitatur: quo fit ut in ea lingua quae has relationes accuratius inter se

40. pectora tristitiae dissoluenda dedit. Denique commemoramus genetium gerundii finalem, qui nostra casuum interpretatione facile expeditur. Ter. Ad. II, 4. 6. ne id assentandi magis quam quo gratum habeam facere existimes. Tac. Ann. I, 4. Quint. X, 1, 49. quae probandi et refutandi sunt.

§. 5. De Ablatiuo.

Ablatiuum latinum si ab illis tribus quas proxima paragrapho tractauimus casibus profecti nunc persequi instituiamus, in longe alias quasdam oras et paene contrarias deferimur regiones. Nam in ablatiua illae tres quae antiquitus instrumentali, locali, ablatiua subfuerunt notiones conglutinatae et constrictae sunt, ita ut omnia ea quae Romani a ceteris casibus excluderunt et remouerunt, in ablatiuum sint conlata. Quo factum est ut uberiorem et feraciorem eum fingerent ceteris casibus, quamquam etiam hoc loco uim illam dicendi et inuentionis desideramus. Nam licet latinos casus persequentes hoc maxime delectemur et alliciamur, tamen ne ablatiuus quidem tam expressus est et dilucidus, ut res rerumque relationes quasi imagine reddantur.

Atque forma quidem ablatiui originem duxit ex sanscrito ablatiua. Nam constat etiam latinum ablatiuum primitus in *d* exisse, ita ut inter se respondeant sanscr. mat, lat. med, sanscr. tvat tat. ted etc. Remansit hoc *d* in conjunctione sed, et in uerbis compositis prod-ire, red-ire. In plurali numero iam in lingua sanscrita ablatiua et datiuo eadem formae sunt.

Notio uero ablatiui, id quod supra diximus, conflata est ex sanscrito instrumentali, locali, ablatiua¹⁾, sed ita, ut omnes hae notiones sub instrumentalem subicerentur et in hanc unam notionem coalescerent. Haec uis instrumentalis quin ablatiui fuerit principalis iam uix dubitari potest: tamen caue nimis exiguis finibus totum instrumentalis munus circumdes: imo ablatiua instru-

1). Iis qui comparatione linguarum et literis linguisticis delectantur, haud ingratum fore arbitror, si hoc loco breuiter comprehendam, quae Schweizer (Höfers Zeitschrift für die Wissensch. der Sprache. vol II. p. 444-456. vol. III p. 348-368) de ablatiui et instrumentalis in Vedis carminibus indicis antiquissimis usu et significatione contulit. Sunt autem haec:

I. Ablatiuus notat separationem, quod iam nomen indicat: apādānam i. e. casus auferendi.

- 1) Est autem primum localis et ponitur
 - a) apud uerba mouendi ad locum notandum, uide motus initium capiat;
 - b) transfertur deinde etiam ad alia uerba, sed in quibus motus notio quaedam inest, ut ad uerba oriendi, auferendi, soluendi, bibendi, quibus addi possunt uerba fundendi atque etiam uerba dandi.
- 2) Ablatiuus est causalis
 - a) apud uerba metuendi,
 - b) apud uerba liberandi et tutandi,
 - c) per se, reopondens praep. ex, ob,
 - d) apud comparatiuos aliasque uoces, quae uim habent gradationis.

II. Instrumentalis (sanscr: karanam i. e. casus instrumenti) significat

- 1) fere idem, quod praepos. cum. Dicitur autem
 - a) de hominibus apponiturque nonnunquam uocabulis coniungendi,
 - b) de rebus, praecipue de condicione accedente, unde transfertur etiam ad locum.
 - c) respondet paene genetiuo qualitatis,
 - d) significat modum.
- 2) Instrumentalis est causalis et
 - a) simpliciter causalis;
 - b) notat hominem, per quem quid fiat;
 - c) notat instrumentum, quo quid fiat,

mentali omnia ea notantur, in quibus actio uersetur¹⁾. Itaque differt a genetiuo eo, quod genetiuus cujus quasi generis actio sit indicat, ablatiuus quae momenta ad actionem accedant: neque confundendus est cum praepositione cum: etenim praepositione cum ea adduntur, quae cum re aliqua coniuncta sint, ablatiuo ea quae ad actionem pertineant, ita ut aliud sit studio aliquid facere (studiose) aliud cum studio (i. e. studio adhibito). Liceat nobis hanc ablatiui uim instrumentalem nonnullis exemplis demonstrare et inlustrare: Plaut. Trin. I, 2, 53. haud dicam dolo II, 2, 63. pol pudere quam pigere totidem praestat literis IV, 2, 10. eo ornatu aduenit ibid. 121. aggrediundust hic homo mi astu Mil. III, 2, 36. capite sistebant cadi Cic. Cat. I, 7, 17. cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum pro Rose Am. 32, 91. ut omnes intellegant me non studio accusare, sed officio defendere Ouid. Met. VII, 339. his ut quaeque pia est hortatibus impia prima est ibid. XII. 532. credita res auctore suo est VII, 555. ductus anhelitus igni Uerg. Georg. II, 63. sed truncis oleae melius, propagine uites respondent Aen. V. 369. magnoque uirum se murmure tollit VII, 249 talibus Ilionci dictis ibid. 284 talibus donis redeunt Prop. Eleg. III, 22, 13. Qua rudis Argoa natat inter saxa columba pinus III, 17, 21. Actneo fulmine partus. I, 19, 19. quae tu uiua possis mea sentire fauilla. Tibull. I, 1, 72. dicere nec cano blanditias capiti. Et in ablatiuo gerundii: Uerg. Aen. II, 6. fando-dum fatur. Hinc profectus facillume interpretabere ablatiuum absolutum; ablatiuum qualitatis, qui eo maxime a genetiuo differt, quod genetiuus intra quam quid qualitatem cadat, ablatiuus cum qua qualitate coniunctum sit, significat; Uerg. Aen. I, 75. pulchra prole parentem Ouid. Met. I, 446. celebri certamine ludos Aen. III, 618. domus sanie dapibusque cruentis; tum ablatiuum, qui coniungitur cum deponentibus, cum uerbis emendi, complendi, egendi, participandi, communicandi,prehendendi: Plant. Mil. III, 1, 66. cedo tris mi homines aurichalco cum istis moribus. Naeu. ap. Fest p. 170. M. neminem uidi qui numero sciret quam quo scito opus est. Plaut. Mil. I, 1, 51. communicabo semper te mensa mea Lucr. III, 692. dentes sensu participentur Plaut. Trin. III, 1, 22. reprehendit pallio Cic. ad Att. IV, 16. fratrem meum et te si habebo, isti pedibus trahantur. Eiusdem generis est ablatiuus apud esse, fieri, facere talibus locis: Plaut. Mil. II, 3, 28. quid fuat me. Trin. I, 2, 120. si quid eo fuerit Poen. I, 1, 86. quid ea drachuma facere uis? Most. I, 3, 74. quid illis futurum est ceteris? Mil. IV, 1, 26. quid illa faciemus concubina? Dein additur ablatiuus instrumentalis adiectiuus: Cic. Phil. 3. 6 uetustate antiquissimum, iure foederatum, propinquitate paene finitimum, splendore municipium honestissimum. Eadem ui instrumentali legitur apud comparatiuos, cum significet, aut cuius ratione habita aliquis maior sit aut qua re praestet: utrumque ad praestantiam pertinet. Paullatim autem ablatiuus usu ita conformatus est, ut inprimis aut instrumentum aut caussam notaret, ut iam apud Plaut. Amph. I, 2, 212. Mercurio iocari liceret: At mentiris etiam: certe pedibus, non tunicis uenis. Ouid. Met. VII, 433. Te, maxime Thesen, mirata est Marathon Cretaei sanguine tauri. Poetae, quamuis rarissime, etiam in nominibus personarum hoc ablatiuo utuntur: Horat. Carm. I, 6, 1. scriberis Uario for-

1). Quae contra haec disputat Seyffert. Lael. q. 337. sq. quamquam prorsus diuersa spectare uidentur, tamen facile cum nostra sententia congruunt. Nam ne nos quidem id contendimus omnes res, quae ad actionem accedant, ablatiuo reddi, sed eas condiciones, quae cum actione artissime connexae sint.

tis et hostium uictor Maeonii carminis alite. Ep. I, h, 94. curatus inaequali tonsore capillos Prop. Eleg. I, 13, 13. augure doctus Iuuen. VI, 130. et lassata uiris needum satiata excessit. Deinde ablatius notat et tempus et locum, sed ita, ut describatur qua quid ut ita dicam condicione siue locali siue temporali fiat. Itaque quum proprie etiam hoc loco sit modalis, differt a locali, quo locus et tempus localiter uel temporaliter definiuntur. Quo modo autem uis instrumentalis ad tempus referri potuerit, optime intelleges ex illis ablatiuis discessu, aduentu et simil., de quibus disserit Nägelsbaeh, Lateinische Stylistik p. 261: Uerg. Aen. X, 445. At Rutulum abscessu iuuenis tum iussa superba miratus stupet in Turno. Sil. Ital. 9, 487. remeantis in aethera diuae abscessu Cic. pro leg. Man. 8, 20 eius aduentu maxumas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse in Uerr. IV, 34, 76. Caesar B. G. V, 54. Quo fit ut ablatius temporis a poetis saepe usurpetur ubi accusatiuum postulant praecepta grammatica: Ouid. Met. X, 73. septem tamen ille diebus sedit XIV, 227. flatuque secundo lucibus isse nouem VII, 307. ille breui spatio silet et dubitare uidetur. Localis autem ablatiui uis fere poetica est: qua quam incerte et indefinite locales relationes reddantur ex his uideas exemplis: Uerg. Aen. VII, 140. duplicis Coeloque Ereboque parentes III, 502. populosque propinquos, Epiro, Hesperia VIII, 610, ut procul et gelido secretum flumine uidit Prop. Eleg. I, 14, 1. 2. Tu licet abiectus Tiberina molliter unda bibas II, 13, 35. Illis formosam iacuisse paludibus. Ouid. Met. I, 13. nec brachia longo margine terrarum porrexerat Amphitrite Uerg. Aen. IV, 373. eiectum litore.

Restat ut de ablatiua ui loquamur, ex qua haud ita pauci fuerunt qui totum ablatiuum profectum esse existimarent. Atqui neque ille tam uariis ablatiui usus ex ui ablatiua deduci potest neque hac ratione ablatius ponitur, nisi in ipso uerbo amouendi uel separandi quaedam notio inest. Quam ob rem in prosa oratione fere non usurpatur, nisi apud uerba composita, ut modaliter actionem remouendi describat: atque etiam si poetae aliis uerbis eum adiungunt, tamen notio ablatiua semper non in casu inest, sed ex uerbo intellegitur: Ou. Met. I, 266 canis fluit unda capillis ibid. 269, densi funduntur uertice nimbi Uerg. Aen. X, 544. ueniens Marsorum montibus Umbro. Qualitatiuus quodammodo est ablatius substantiuus appositus, ut: Caes. B. C. I, 24. Cn. Matius Cremona Uerg. Aen. X, 141. Maeonia genere domo Orelli. Inscr. lat 3708. Flaminius domo Catina.

Schulnachrichten

für die Zeit

von Ostern 1864 bis Ostern 1865.

A. Lehrverfassung.

Prima.

Ordinarius: Dr. Czapliski.

1) Religio 2 St. w. comb. mit Secunda.

a) katholisch: 1 St. Glaubenslehre: von der Offenbarung, von der heiligen Schrift und Ueberlieferung, von Gott und Gottes Dasein, von der Schöpfung der Körper- und Geisterwelt. 1 St. Kirchengeschichte der 3 ersten Jahrhunderte, mit besonderer Berücksichtigung der Christenverfolgungen. Im Laufe des Schuljahrs lieferten die Schüler 3 schriftliche Aufsätze. Garsztko.

b) evangelisch: Kirchengeschichte von Gregor d. Gr. bis zur Reformation 1 St. Der Römerbrief in der Ursprache gelesen und erklärt 1 St. Wiederholung einzelner Kirchenlieder. Schönfeld.

2) Lateinisch 8 St. w. Im S. Taciti Annal. lib. 1. 3 St. Cic. Tuscul. disput. lib. 3. 1 St. Im W. Cic. de off. lib. 1. 3 St. Cic. Tuscul. disp. lib. 5. 1 St. Uebersetzung aus Cäpfele. 1 St. Extemporalien und Exercitien. 1 St. Wöchentlich 1 cap. aus Cic. retrovertirt.

WYJAWOMOSZE

szkolne

od Wielkanocy 1864 do Wielkanocy 1865.

A. Rozkład nauk.

Klasa I.

Ordynaryusz: Dr. Czapliski.

1) Religia 2 godz. (kl. I. z kl. II.)

a) katolicka: 1 godz. Nauka wiary o objawieniu, o piśmie św. i tradycyi, o bogu i jego bycie, o stworzeniu świata cielesnego i duchowego. W 1 godz. wyłożono dzieje kościoła śgo. trzech pierwszych wieków, [przyczem szczególnie] się zajmowano historią prześladowań chrześcian. W ciągu roku oddali uczniowie trzy wypracowania piśmienne. X. Garsztko.

b) ewang. Wyłożono dzieje kościoła od Gregorza W. aż do reformacyi 1 godz. List do Rzymian w języku pierwotnym czytano i objaśniano. 1 godz. niektóre pieśni kościelne powtarzano. Schoenfeld.

2) Łacina 8 godz. tyg. Latem: Tac. ann. lib. 1. 3 godz. Cic. Tusc. disp. lib. 3. 1 godz. Zimą: Cic. de off. lib. 1. 3 godz. Cicero Tusc. disp. lib. 5. 1 godz. Tłómaczono z Stüpfego 1 godz. Extemporalia i exercitia 1 godz. Co tydzień retrowertowano 1 rozdział z Cicer.

Alle 4 Wochen ein Aufsatz. Czapllicki. Horat. carm. lib. 3 und 4, Sat. I. 10; II. 1, 5, 6. Ars poetica 2 St. w. Im S. Luke, im W. Ebinger.

3) Griechisch 3 St. w. Demosth. orat. Philipp. 1, 2, 3. und die Rede über den Frieden. Sophocles Antigone und Electra. Exercitien und Extemporalien 1 St. Homer Ilias lib. 13, 14, 16, 18, 21—23 Privatim II. lib. 15, 17, 19, 20, 24. Der Direktor.

4) Deutsch 3 St. w. Literaturgeschichte von der ersten schlesischen Schule bis auf Göthes Tod. Gelesen wurden in der Klasse die Nebenlungen und Lessings Nathan, und Proben zu den besprochenen Schriftstellern. Privatim: Schillers Braut von Messina, Göthes Faust Th. 1, Lessings Hamburgische Dramaturgie, Dispositionsübungen, sowie Vorträge. Alle 4 Wochen ein Aufsatz. Im W. 1 St. w. Philosophische Propädeutik. Angewandte Logik: Begriffsentwicklung, Eintheilung und Disposition, die Lehre von den verschiedenen Arten des logischen Schlusses. Ebinger.

5) Polnisch 2 St. w. Literaturgeschichte vom 16.—18. Jahrh. Freie Vorträge. Alle 4 Wochen ein Aufsatz. Czapllicki.

6) Französisch 2 St. w. Aus Herrig und Burguy „la France littéraire“ ausgewählte prosaische und poetische Stücke. Alle 14 Tage eine schriftliche Arbeit. Im Somm. Luke. Im W. Schäfer.

7) Hebräisch 2 St. w. Genes. c. 37—46; 1. Samuel 1—5. Grammatik: die Zahlwörter, Partikeln, die Nominallehre und Syntax. Schönfeld.

8) Geschichte 3 St. w. Geschichte des 17. und 18. Jahrh. In 1 St. Repetition der Geschichte des Alterthums u. Mittelalters. Der Direktor.

9) Mathematik 4 St. w.

a) Geometrie 2 St. Trigonometrie; Wis-

Co 4 tyg. wolne wypracowanie. Czapllicki. Hor. carm. lib. 3. 4. Sat. I. 10; II. 1, 5, 6. Ars poetica 2 gdz. tyg. Latem Luke. Zimą Ebinger.

3) **Greckie** 6 godz. Demosth. oratn. Philipp. 1, 2, 3 i mowę o pokoju. Sophocles Antigone i Electra. Exercitia i Extemporalia 1 gdz. Hom. Ilias lib. 13, 14, 16, 18, 21—23. Prywatnie II. lib. 15, 17, 19, 20, 24. Dyrektor.

4) **Niemieckie** 3 godz. Wyłożono dzieje literatury od pierwszej szkoły szląskiej aż do śmierci Göthego. W klasie czytano: Niebelungenlied i Lessinga Nathan i proby autorów w dziejach nadmienionych. Prywatnie czytano z dzieł Szyllera; Dziewięć Mesyjską, Göthego Fausta 1. część, z dzieł Lessinga: Hamburgską dramaturgią. Ćwiczenia w dyspozycjach i wolne wykłady. Podczas zimy w 1 gdz. wyłożono propedeutykę filozoficzną. Logikę zastosowaną o rozwoju pojęciowym, o podziale i dyspozycji o rozmaitych gatunkach wniosku logicznego. Ebinger.

5) **Język polski** 2 godz. Dzieje literatury od 16.—18. wieku. Wolne wykłady. Co 4 tygodnie wypracowanie. Czapllicki.

6) **Język francuski** 2 godz. Z Herriga i Burguy la France littéraire czytano ustępy prozaiczne i poetyczne. Co 2 tygodnie na przemian exerc. lub extemp. Latem Luke. Zimą Schaefer.

7) **Język hebrajski** 2 godz. Genes. c. 37—46; 1. Samuel 1—5. Gramatika: o liczebnikach, partikulach, imionach; składnia. Schoenfeld.

8) **Historia** 3 godz. Wiek 17. i 18. W 1 godz. powtarzono hist. starożytną i średnią. Dyrektor.

9) **Matematyka** 4 godz.

a) geometrya 2 godz. Trygonometrya.

berholung und Erweiterung des Pensums der Secunda. Repetition mehrerer Abschnitte der Planimetrie.

b) **Arithmetik** 2 St. Die Combinationslehre, der binomische Lehrsatz, Uebungen im Ansetzen von Gleichungen. Diophantische Gleichungen. 14tägige häusliche Arbeiten aus allen Gebieten der Elementar-Mathematik. Lehrbuch: Kambly Schmidt.

10) **Physik** 2 St. w. Optik; Wärmelehre. Lehrbuch: Trappe. Schmidt.

Secunda.

Ordinarius: im S. Luke, im W. Ebinger.

1) **Religion** combinirt mit Prima.

2) **Lateinisch** 10 St. w. Sallust: Catilina, Cicero in Catilinam I—IV., Laelius, Cato major Privatim: Sall.: Jugurtha, Liv.: lib. 21 c. 36—lib. 22. Grammatik: Moisißzig §. 483—830; Wiederholung der Formen- und Casuslehre, Uebersetzung aus Süpfe. Wöchentliche Exercitien oder Extemporalien. Die Ober-Secundaner lieferten im W. 6 lateinische Aufsätze. Im Sommer Luke, im Winter Ebinger.

Virgil Aeneis lib. 6; einige Eklogen, Metrische Uebungen 2 St. Czapliski.

3) **Griechisch** 6 St. w. Prosa 4 St. Im S. Herod. lib. 9 bis c. 102. Im W. Isocrates Panegyricus. Syntax des Nomens, Exercit. nach Halma und Extemporal. Der Direktor. Homer Odyss. lib. 4—10. 2 St. Jung.

4) **Deutsch** 2 St. w. Lektüre der lyrischen und didaktischen Gedichte von Schiller; einzelne Gedichte von Göthe, Hermann und Dorothea, H. v. Kleist's Prinz von Homburg. Privatim: Maria Stuart, Wallenstein, Jungfrau von Orleans. Monatlich ein Aufsatz. Jung.

5) **Polnisch** 2 St. w. Gelesen wurde Mickiewicz „Pan Tadeusz“. Alle 4 Wochen ein Aufsatz, wöchentlich freie Vorträge. Czapliski Die deutschen Schüler von Prima und Secunda waren combinirt. Prosaische u. poetische Stücke

Powtarzano i uzupełniono zadanie klass II. jako též kilka oddziałów z planimetrii.

b) **arytmetyka** 2 godz. Nauka o kombinacyi i o twierdzeniu binomiczném, ćwiczenia w ustawieniu równań. Równania diofantyczne. Co 2 tygodnie wypracowania pismienne z całego okresu elem. matem. Uczono podług Kamblego. Schmidt.

11) **Fizyka** 2 godz. O optyce, o cieple, podług Trappego. Schmidt.

Klasa II.

Ordynaryusz: latem Luke, zimą Ebinger.

1) **Religia** komb. z Prymą.

2) **Latina** 10 godz. Sallust: Catilina, Cicero in Catilin. I—IV., Laelius, Cato major. Prywatnie: Sall. Jugurtha, Liv. lib. 21 c. 36—lib. 22. Gramatyka Moiszisztiga §. 483—830. Powtarzanie nauki formalnej i nauki o przypadkach. Tłómaczono z Süpfe. Co tydzień exerc. lub extemp. Uczniowie sekundy wyższej oddali zimą 6 wypracowań lat. Latem Luke, zimą Ebinger. Virgil Aeneis lib. 6., niektóre eklogi. Ćwiczenia metryczne 2 godz. Czapliski.

3) **Język grecki** 6 godz. Prozy 4 godz. Latem: Herod. lib. 9. aż do c. 102. Zimą: Isocrates Panegyricus. Składnia imion, exerc. i extemp. podług Halma. Dyrektor. Homer Odyss. lib. 4—10; 2 godz. Jung.

4) **Język niemiecki** 2 godz. Czytano liryczne i dydaktyczne poemata Szyllera, niektóre poemata Göthego, Hermana i Dorotę; Kleista „Prinz v. Homburg“. Prywatnie czytano: Maria Stuart, Wallenstein, dziewica Orleańska. Co miesiąc wypracowanie. Jung.

5) **Język polski** 2 godz. Czytano z dzieł Mickiewicza: Pana Tadeusza. Co miesiąc wypracowanie, co tydzień wolne wykłady. Czapliski. — Uczniowie niemieccy Prymy i Sekundy byli połączeni. Czytano prozaiczne i

aus Rymarkiewicz Th. 1 gelesen, Syntax nach Kampmann, mündliche und schriftliche Uebersetzung aus Kampmann's Aufgaben. Alle 3 Wochen ein Exercitium. Schwarz.

6) Französisch 2 St. Lektüre ausgewählter prosaischer und poetischer Stücke aus Luedeking Th. 2. Grammatik nach Plöy 2. Coursus Lektion 21—46. Alle 14 Tage eine schriftliche Arbeit. Im Sommer Luke, im W. Schäfer.

7) Hebräisch 2 St. Die Verbalformen nach Seffers Elementarbuch. Uebersetzen der Übungsstücke aus demselben. Schönfeld.

8) Geschichte 3 St. Geschichte des Hellenismus und Geschichte der Römer bis zum Untergange des abendländischen Reichs. Geschichte des Mittelalters bis zum Vertrage von Verdun. Schwarz.

9) Mathematik 4 St.

a) Geometrie 2 St. Proportionalität gerader Linien, Berechnung der Seiten regulärer Polygone. Aufgaben aus der rechnenden Geometrie. Goniometrie und die Elemente der Trigonometrie.

b) Arithmetik 2 St. Rechnungen mit Wurzelgrößen und Logarithmen, Gleichungen des 1. und 2. Grades mit einer Unbekannten. 14tägige planimetrische, trigonometrische oder arithmetische schriftliche Arbeiten. Schmidt.

10) Physik 1 St. Allgemeine Eigenschaften der Körper; Electricitätslehre, Ruhe und Bewegung der Körper im Allgemeinen, Hindernisse der Bewegung; Mechanik der tropfbar-flüssigen Körper. Schmidt.

Tertia.

Ordinarius: im S. Ebinger im W. Jung.

1) Religion 2 St. mit Quarta combin.

a) evangelisch: die Apostelgeschichte gelesen und erklärt und nach Beendigung derselben das 2. Hauptstück des lutherischen Katechismus durchgesprochen; Katechismus, Bibelsprüche und Lieder memorirt. Schönfeld.

poetische Uramki z Rymarkiewicza cz. I. Wyłożono składnię podług Kampmanna. Tłomaczono pismienne i ustnie z „zadań“ Kampmanna z niemieckiego na polskie. Schwarz.

6) **Język francuski** 2 godz. Czytano z Luedekinga cz. II. ułamki prozaiczne i poetyczne. Grammatika podług Ploetza kurs. 2. oddz. 24—46. Co 2 tygodnie ćwiczenie domowe. Latem Luke, zimą Schaefer.

7) **Jęz. hebrajski** 2 godz. Formy słowa podług Seffera. Tłomaczono z tegoż. Schoenfeld.

8) **Historia** 3 godz. Historia hellenizmu i historia Rzymian aż do upadku państwa zachodniego. Historia średnia aż do układu w Verdun. Schwarz.

9) **Matematyka** 4 godz.

a) geometria 2 godz. O proporcjonalności linii prostych, obrachowanie boków regularnych wieloboków. Zadania rachunkowe z geometrii, goniometrii i pierwiastki trygonometrii.

b) arytmetyka 2 godz. Rachowanie z ilościami pierwiastkowymi i logarytmami, równania 1go i 2go stopnia z jedną nieznaną. Co 14 dni wypracowania pismienne planimetryczne, trygonometryczne i arytmetyczne. Schmidt.

10) **Fizyka** 1 godz. Ogólne własności ciał. O elektryczności, spoczynku i ruchu ciał w ogóle; o przeszkodach ruchu. Mechanika ciał kroplisto-płynnych. Schmidt.

Klasa III.

Ordynaryusz: Latem Ebinger, Zimą Jung.

1) **Religia** 2 godz. połączona z kl. IV.

a) ewangelicka: dzieje apostołskie czytano i objaśniono; wyłożono 2. rozdział katechizmu lut. Katechizmu, miéjse z pisma św. i pieśni uczono się na pamięć. Schoenfeld.

b) **katholisch.** Die Lehre von den Sacramenten. Die Tertianer haben im Laufe des Schuljahrs drei schriftliche Aufsätze geliefert. Garszka.

2) **lateinisch** 10 St. Caesar bell. civ. 3., bell. Gall. lib. 1. 2. 3. 4 St. Syntax der Pronomina, Tempora und Modi, Wiederholung der Casuslehre nach Moisiszsig 2 St. Mündliche Uebersetzung nach Spieß 1 St. Wöchentl. Exercitien oder Extemporal. 1 St. Im S. Ebinger, im W. Jung. — Ovid metam. lib. 1 und 2 mit Auswahl. Zu jeder Stunde durchschnittlich 5 Verse gelernt. Prosodie u. Metrik 2 St. Im S. Jahns, im W. Ebinger.

3) **Griechisch** 6 St. Xenoph. Anab. von lib. 3. c. 3—lib. 4. c. 6. 2 St. Formenlehre incl. der unregelmäßigen Verba. Alle 14 Tage ein Exercitium oder Extemporale. Mündliches Uebersetzen aus Spieß Übungsbuch 2 St. Homer Odys. lib. 1 und 2—v. 200. 2 St. Czapliski.

4) **Deutsch** 2 St. Wiederholung der Lehre vom Satze. Dispositionsübungen, Lektüre aus Rehrein's Lesebuch obere Stufe. Alle 3 Wochen ein Aufsatz. Im S. Jung, im W. Ebinger.

5) **Polnisch** 2 St. mit Quarta combinirt.

a) **polnische Abtheil.**: Lektüre prosaischer Stücke aus Rymarkiewicz Band 2.; Gedichte aus Cegielski Sammlung; Satzlehre nach Malecki; Deklamationen; monatlich ein Aufsatz.

b) **deutsche Abtheil.**: Formenlehre nach Kampmann; Lektüre prosaischer Stücke aus Rymarkiewicz Th. 1; Exercitien aus Kampmann's „Aufgaben“. Schwarz.

6) **Französisch** 2 St. Nöth 2. Coursus Lect. 1—28. Wiederholung der Formenlehre nach dem systematischen Theile p. 1—48; Lektüre aus Lüdeking Th. 1; 14tägige Exercitien. Im S.: Luke, im W. Ebinger.

b) **katoicka**: nauka o sakramentach. Uczniowie kl. III. oddali w ciągu roku trzy piśmienne wypracowania. X. Garszka.

2) **łacina** 10 godz. Caes. bell. civ. 3., bell. Gall. lib. 1, 2, 3. 4 godz. Składnia zaimków, czasów i trybów. Powtarzano naukę o przypadkach podług Moisiszsziga 2 godz. Ustnie tłumaczono podług Spiessa 2 godz. Co tydzień exerc. lub extemp. 1 godz. Latem Ebinger, zimą Jung. — Ovid Metam. lib. 1 i 2 wybrane ułamki; na każdą godzinę uczono się na pamięć mniej więcej 5 wierszy. Prozodya i metryka 2 godz. Latem: Jahns, zimą: Ebinger.

3) **Greckie** 6 godz. Xenof. Anab. lib. 3 cap. 3—lib. 4, cap. 6 2 godz. Naukę formalną włącznie słowa nieregul. wyłożono. Co 2 tyg. exerc. lub extemp. Ustnie tłumaczono z Spiessa 2 godz. — Homer Odys. lib 1 i 2 aż do v. 200 2 godz. Czapliski.

4) **Język niemiecki** 2 godz. Powtarzano naukę o zdaniu. Ćwiczenie w dyspozycjach; czytano ułamki z Kehreina stopnia wyższego; co 2 tygodnie wypracowania. Latem Jung, zimą Ebinger.

5) **Język polski** 2 godz. z kl. IV. pol.

a) **oddział polski**: Czytano ułamki prozaiczne z Rymarkiewicza tom 2.; wiersze czytano i objaśniano z Cegielskiego; nauka o zdaniu podług Maleckiego; deklamacye. Co miesiąc wypracowanie.

b) **oddział niemiecki**: Nauka formalna podług Kampmanna; czytano ułamki prozaiczne z Rymarkiewicza cz. 1; exerc. z Kampmanna „zadań“. Schwarz.

6) **Język francuski** 2 godz. Plectza 2. kurs oddz. 1—28; powtarzanie nauki formalnej podług części systematycznej str. 1—48; Czytano z Lüdekinga cz. 1. ułamki. Co 14 dni exerc. Latem Luke, zimą Ebinger.

7) Geschichte 2 St. Brandenburgisch-preussische Geschichte bis zum Tode Friedrich d. Gr.

Geographie 1 St. Wiederholung der Geographie des preussischen Staats, Dänemark, die skandinavische Halbinsel, Rußland und die außer-europäischen Welttheile; kurze Geschichte der Entdeckungen. Schwarz.

8) Mathematik 3 St.

a) Planimetrie 2 St. Lehre vom Kreise; Vergleichung des Flächeninhalts geradliniger Figuren, Verwandlung und Inhaltsberechnung derselben; Ähnlichkeitsätze.

b) Arithmetik 1 St. Die 4 Species mit einfachen Buchstabengrößen und Potenzen; das Potenzieren und Ausziehen von Wurzeln; 14tägige planimetrische oder arithmetische schriftliche Arbeiten. Schmidt.

9) Naturbeschreibung 2 St. Im Sommer: die einfachen und zusammengesetzten Organe der Pflanzen in anatomischer und physiologischer Beziehung; Beschreibung lebender Pflanzen; Jussieu's System. Im Winter: Mineralogie; kurze Uebersicht der Dryftognosie. Lehrbuch: Burmeister. Schmidt.

Quarta.

Ordinarius: Schwarz.

1) Religion combinirt mit Tertia.

2) Lateinisch 10 St. Lektüre aus Schönborn's Lesebuch 2. Theil 4. Abtheil. 4 St.; Casuslehre nach Spieß und Moissizig 2 St. Wiederholung der Formenlehre und Vocabellernen nach Lentz's Vocabularium 1 St. Wöchentlich ein Exercitium oder Extemp. Im S. Ebinger, im W. Jung. — Poetische Lektüre aus Siebelis tirocinium poeticum 2 St. Im S.: Jahns, im W. Schäfer.

3) Griechisch 6 St. Formenlehre nach Krüger bis zu den Verbis auf mi. Uebersetzt wurde der 1. Cursus aus Spieß Uebungsbuch;

7) **Historia** 2 gdz. Brandenburgsko-pruska historia aż do śmierci Fryderyka II.

Jeografia 1 gdz. Powtarzanie jeografii państwa pruskiego; wyłożono jeogr. Danii, półwyspu skandynawskiego, Rosyi i części ziemi pozaeuropejskich; wyłożono krótko historią odkryć. Schwarz.

8) **Matematyka** 3 godz.

a) planimetria 2 godz. Nauka o kole, o porównaniu powierzchni figur prosto-kreślnych, zamianie i wymierzeniu powierzchni figur prosto-kreślnych; o podobieństwie figur.

b) arytmetyka 1 gdz. Cztery działania z pojedynczemi ilorazami głosek jako i z potęgami; nauka o potęgach i wyciąganiu pierwiastków. Co 2 tyg. wypracowania z planimetrii albo arytmetyki. Schmidt.

9) **Historia naturalna** 2 gdz. Latem: o pojedynczych i złożonych organach roślin z względu anatomicznego i fizyologicznego; Opis roślin żyjących podług systemu Jussiego. Zimą: mineralogia i krótki pogląd na oryktognozyę; wykładano podł. Burmeistera. Schmidt.

Klassa IV.

Ordynaryusz: Schwarz.

1) **Religia** połączona z III.

2) **Latina** 10 gdz. Czytano z Schönborna część II. 4 oddziały 4 gdz. Wyłożono naukę o przypadkach podług Spiessa i Moissiziga 2 gdz. Powtorzano naukę formalną i uczono się na pamięć wokabuł podług Lentza „vocabuł.“ 1 gdz. Co tydzień exerc. lub ex-temp. Latem Ebinger, zimą Jung. — Czytano z Siebelisa tirocinium poet. 2 gdz. Latem Jahns; zimą Schaefer.

3) **Język grecki** 6 gdz. Wyłożono naukę formalną podług Krügera aż do słów kończących się na „mi“. Tłómaczono kurs I.

Regelmäßiges Recabellernen. Im Winter alle 14 Tage ein Exerc. oder Extemp. Schwarz.

4) Deutsch 3 St. Lektüre prosaischer und poetischer Stücke aus Kehrein obere Stufe; die Lehre vom zusammengesetzten Satz; Uebungen im Deklamiren. Alle 3 Wochen ein Aufsatz. Jahns.

5) Polnisch combinirt mit Tertia.

6) Französisch 2 St. Plöz 1. Coursus Lect. 38—70; 14tägige Exercitien. Im Sommer Luke, im W. Schäfer.

7) Geschichte 2 St. Geschichte der orientalischen Völker, der Griechen und Macedonier bis zum Tode Alexander des Großen; Geschichte Rom's unter den Königen.

Geographie 1 St. Die europäischen Länder mit Ausnahme Deutschlands. Im Sommer: Jung, im Winter Jahns.

8) Mathematik 3 St.

a) Planimetrie 2 St. Die Lehre von den geraden Linien und Winkeln, von den Parallellinien, der Congruenz der Dreiecke, den Parallelogrammen.

b) Arithmetik 1 St. Rabatt-, Termin-, Gesellschafts-, Mischungs- und Kettenrechnung. Wöchentlich eine arithmetische, zuweilen eine planimetrische Arbeit. Schmidt.

9) Zeichnen 2 St. Freihandzeichnen; Aufzeichnen der Theile des menschlichen Körpers; Thierformen und architektonische Verzierungen; Perspektivisches Zeichnen. Im Sommer nahmen an diesem Unterricht 17 Tertianer Theil, im Winter nur 2. Görtz.

Quinta.

Ordinarius: im S. Jung, im W. Schäfer.

1) Religio combinirt mit Sexta 3 St.

a) evangelisch: Biblische Geschichte des alten Testaments. Die 5 Hauptstücke mit dazu gehörigen Sprüchen; Lernen von Liedern aus Hollenberg. Kreidelhoff.

Spiessa. Uezono się regularnie wokabuł na pamięć. Zimą: co 14 dni exerc. lub extemp. Schwarz.

4) **Niemieckie** 2 gdz. Czytano ulamki prozaiczne i poetyczne z Kehreina stopnia wyższego. Wyłożono naukę o zdaniu złożoném. Deklamacye. Co 3 tygodnie wypracowanie. Jahns.

5) **Język polski** połączony z III.

6) **Język francuski** 2 gdz. Tłómaczo-no Ploetza I. kurs oddział 38—70. Co 14 dni exerc. Latem Luke, zimą: Schäfer.

7) **Historya** 2 gdz. Historya narodów wschodnich, Greków i Macedończyków aż do śmierci Alexandra W. Historya rzymska za panowania królów.

Jeografia 1 gdz. Kraje europ. wyjąwszy Niemcy. Latem Jung, zimą Jahns.

8) **Matematyka** 3 gdz.

a) planimetrya 2 gdz. Nauka o liniach prostych i kątach; o liniach równoległych; o przystawianiu trójkątów i o równoległobokach.

b) arytmetyka 1 gdz. Rachunki o rabacie, terminach, spółce, rachunki łańcuchowe. Co tydzień wypracowania z arytmetyki, czasem z planimetrii. Schmidt.

9) **Rysunki** 2 gdz. Rysowanie z wolnej ręki; części ciała ludzkiego, formy zwierzęce i rysowano ozdoby architektoniczne; później rysowanie według perspektiwy, Latem brało udział w rysunkach 17 uczni klasy IIIciej, zimą tylko 2. Görtz.

Klassa V.

Ordynaryusz: latem Dr. Jung, zimą Schäfer.

1) **Religia** połączona z Sekstą 3 gdz.

a) ewangelicka: historia bibl. starego zakonu. Wyłożono 5 rozdziałów z miejscami należącymi. Uezono się na pamięć pieśni z Hollenberga. Kreidelhoff.

b) **katholisch.** Glaubenslehre: von Gott u. seinen Eigenschaften, von den Engeln, von der Erbsünde und Welterlösung 1 St. Biblische Geschichte des neuen Testaments nach Lewandowski 2 St. Garsztka.

2) **Latetisch** 9 St. Repetition des Coursus von Sexta; Formenlehre. Uebersetzen aus Schönborns Lesebuch für Quinta 1. Thl. Vocabellernen aus Lentz. Wöchentlich schriftliche Uebungen. Im S. Jung, im W. Schäfer.

3) **Deutsch** 3 St. Lektüre aus Kehrein untere Stufe. Satzlehre; orthographische Uebungen, Deklamiren: alle 4 Wochen ein kleiner Aufsatz. Im S. Jung, im W. Schäfer.

4) **Polnisch** 2 St. mit Sexta combin.

a) **Polnische Abth.:** Lektüre prozaischer und poetischer Stücke aus Rymarkiewicz Th. 1. Formenlehre. Deklamirübungen. Kleine Aufsätze. Schwarz.

b) **Deutsche Abth.:** Poplinski's Elementarbuch §. 1—40 durchgenommen. Exercitien und Extemporalien. Jahns.

5) **Französisch** 3 St. Ploß Coursus 1. Lektion 1—51. 14tägige Exercitien. Im S. Luke, im W. Schäfer.

6) **Geographie** 2 St. Deutschland mit besonderer Berücksichtigung des preussischen Staats. Im Sommer Jung, im W. Kreidelhoff.

7) **Rechnen** 3 St. Wiederholung der Bruchrechnung; Decimalbrüche, einfache und zusammengesetzte Regel-de-tri, Zinsrechnung. Görtz.

8) **Naturbeschreibung** 2 St. Im S. Botanik, im W. von den wirbellosen Thieren. Görtz.

9) **Zeichnen** 2 St. Vorübungen zum Schattiren; Freihandzeichnen n. Vorlegeblätt. Görtz.

10) **Schreiben** 3 St. Schreiben zusammenhängender Stücke nach Vorschriften. Görtz.

b) **katolicka:** nauka wiary: o bogu i jego przymiotach, o aniolach, o grzechu pierworodnym i o odkupieniu 1 gdz. Hist. bibl. nowego zakonu podług Lewandowskiego 2 gdz. X. Garsztka.

2) **Jęz. łacinski** 9 gdz. Powtarzanie zadania Seksty; nauka formalna; tlómaczono z Schönborna cz. I. wyznaczonój dla klasy Vtój; uczono się na pamięć wokabul z Lentza „wokabul.“ Co tydzień ćwiczenie pism. Latem: Jung, zimą Schäfer.

3) **Jęz. niemiecki** 3 gdz. Czytano z Kehreina stopnia wyższego; nauka o zdaniu; ćwiczenia ortograficzne; deklamacye. Co 4 tyg. male wypracow. Latem Jung, zimą Schäfer.

4) **Jęz. polski** 2 gdz. pol. z Sekstą.

a) **oddział polski:** Czytano prozaiczne i poetyczne ustępy z Rymarkiewicza cz. I. Nauka formalna, deklamacye; male wypracowania. Schwarz.

b) **oddział niemiecki:** Tlómaczono Poplinskiego książki elementarnój §. 1—40. Exere. i extemp. Jahns.

5) **Jęz. francuski** 3 gdz. Platzka kurs I. oddz. 1—51. Co 14 dni exere. Latem: Luke, zimą Schäfer.

6) **Jeografia** 2 gdz. Wyłożono Niemcy z szczególném uwzględnieniem państwa pruskiego. Latem Jung, zimą: Kreidelhoff.

7) **Rachunki** 3 gdz. Powtórzenie rachunków z ułamkami; 4 działania z ułamkami dziesiętnymi, o prostěj i złożoněj regule trzech. Rachunki o procentach. Görtz.

8) **Historia naturalna** 3 gdz. Latem: botanika, zimą: o zwierzętach niegrzbietnych. Görtz.

9) **Rysunki** 2 gdz. Ćwiczenia wstępne do cieniowania; rysowanie z wolnej ręki podług wzorów. Görtz.

10) **Kaligrafia** 3 gdz. Pisano calkie ustępy podług wzorów. Görtz.

Sexta.

Ordinarius: Görtz.

- 1) Religion comb. mit Quinta.
- 2) Lateinisch 9 St. Formenlehre der Nomina und Pronomina, die regelmäßigen Verba und Präpositionen. Lektüre aus Schönborn's Lesebuch für Sexta bis §. 74. Wöchentlich ein Exercitium oder Extemporale. Jahns.
- 3) Deutsch 3 St. Die polnischen Schüler wurden in 2 St. getrennt unterrichtet. Lektüre prosaischer und poetischer Stücke aus Kehrein's Lesebuch untere Stufe; daran die Formenlehre und die Lehre vom einfachen Satz geknüpft; Übungen im Wiedererzählen und Deklamieren; orthographische Übungen an der Tafel oder im Diarium Alle 4 Wochen ein Diktat oder ein kleiner Aufsatz. Jahns.
- 4) Polnisch combinirt mit Quinta.
- 5) Geographie 2 St. Allgemeine Uebersicht der Land- und Wasservertheilung auf der Erde; allgemeine Kenntniß Europa's. Jahns.
- 6) Rechnen 4 St. Wiederholung der Division mit unbenannten Zahlen; die 4 Species mit Brüchen. Görtz.
- 7) Naturbeschreibung 2 St. Naturgeschichte der Wirbeltiere und Insekten. Görtz.
- 8) Zeichnen 2 St. Übungen im freien Aufzeichnen gerader Linien, gerad-, krumm- und gemischtliniger Figuren. Mit vorgeschrittenen Schülern Anfang im Schattiren. Görtz.
- 9) Schreiben 3 St. Schreiben der Buchstaben nach der genetischen Methode; Schreiben einzelner Wörter und Sätze nach Vorschrift des Lehrers.

Gesang-Unterricht 5 St. w.

Zweite Gesangklasse:

Kenntniß der Noten, Dress- und rhythmische Übungen ohne und mit Text 1 St.

Klasa VI.

Ordynaryusz: Görtz.

- 1) Religia połączona z kl. Vtą.
- 2) Łacina 9 gdz. Nauka formalna imion, zaimeków, słów regularnych przeimeków; czytano z Schoenborna książki wyznaczonęj dla Seksty aż do §. 74- Co tydzień exere. lub extemp. Jahns.
- 3) Niemieckie 2 gdz. Uczni polskieh w dwóch osobnych godzinach uczono. Czytano prozaiczne i poetyczne ulamki z Kehreina stopnia niższego; potem wyłożono naukę formalną i naukę o pojedynczém zdaniu. Ćwiczono się w opowiadaniu tego, co było czytane; deklamacye. Ćwiczenia ortograficzne na tablicy lub w dzienniku. Co 3 tygodnie albo dyktowano, albo oddali uczniowie wypracowanie. Jahns.
- 4) Język polski połączony z kl. V.
- 5) Geografia 2 gdz. Ogólny pogląd na podział ładu i wody na powierzchni ziemi. Ogólna wiadomość Europy. Jahns.
- 6) Rachunki 4 gdz. Powtórzenie działania z liczbami nieoznaczonemi; 4 działania z liczbami oznaczonemi: rachunki o czasie i 4 działania z ulamkami. Görtz.
- 7) Historia naturalna 2 gdz. Historia zwierząt grzbietnych i owadów. Görtz.
- 8) Rysunki 2 gdz. Rysowano z wolnej ręki proste linie, potem proste, krzywe i proste-krzywe figury. Uczniowie, którzy już dalej postąpili, zaczęli cieniować. Görtz.
- 9) Kaligrafia 3 gdz. Pisano litery podług metody gienetycznej; potem pisano pojedyncze wyrazy i zdania podług wzoru nauczyciela. Görtz.

Śpiewy 5 godzin tygodniowo.

II. klasa śpiewu:

Znajomość nót, ćwiczenia w trafieniu i w rytmie połączone albo z tekstem lub bez textu. 1 godz.

Erste Gesangklasse:

Einübung von Chören, Tenor und Bass 1 St.; Sopran und Alt 1 St.; alle Stimmen 1 St. combinirt. Stolpe.

1 St. w. Kirchengesang der evangelischen Schüler bei Herrn Stolpe, der katholischen bei Herrn Elementarlehrer Mizgalski.

I. klasa śpiewu:

Ćwiczone się w śpiewie chorów, tenor i bas 1 gdz., sopran i alt 1 gdz., wszystkie 4 głosy połączone 1 gdz. Stolpe.

Oprócz tego uczył w 1 gdz. tygodniowo śpiewu kościelnego uczni religii ewang. Stolpe, uczni religii kat. pan nauczyciel elem. Mizgalski.

Vorbereitungsklasse.

Ordinarius: Kreidelhoff.

1) Religion 3 St. Biblische Geschichte nach Kolde, aus dem alten Testament Nr. 1—26, aus dem neuen Nr. 27—53. Kreidelhoff.

2) Deutsch 9 St.

1. Abtheilung: Lesen und Erklärung von Lese-
stücken aus dem Kinderfreund von Preuß und
Wetter Theil 1, damit Kenntniß des Artikels,
Substantivs, Adjektivs und Verbums verbunden.
Orthographische Uebungen;

2. Abtheilung: die Fibel von Grützacher
wurde gelesen. Kreidelhoff.

3) Polnisch 2 St. Schreib- und Lese-
unterricht nach Nakowicz, leichte Lese-
stücke aus Ry-
markiewicz Theil 1. Memoriren kleiner Gedich-
te. Kenntniß der Redetheile. Declination der
Eigenschafts- und Hauptwörter. Görtz.

4) Rechnen 5 St.

1. Abtheilung: das erste Heft von Böhme's
Rechenbuch für Elementarschulen wurde durchge-
rechnet, das zweite angefangen;

2. Abtheilung: die 4 Species mit unbenan-
nten Zahlen, Resolviren und Reduciren;

3. Abtheilung: die ersten 3 Species mit un-
benannten Zahlen. Kreidelhoff.

5) Geographie 2 St. Heimathskunde: Pro-
vinz Posen. Kreidelhoff.

6) Schreiben 4 St. nach Vorschriften. Krei-
delhoff.

Klasa przygotowawcza.

Ordynaryusz: Kreidelhoff.

1) Religia 3 gdz. Historia biblijna pod-
ług Koldego; historia starego testam. oddziały
1—26, nowego test. oddz. 27—53. Kreidelhoff.

2) Jęz. niemiecki 9 gdz.

1. oddział: Czytano i objaśniano ułamki z
Preussa i Vettera części I. Wyłożono przytém
naukę o artykule, rzeczowniku, przymiotniku i
słowie; ćwiczenia ortograficzne.

2. oddział: Elementarz Gruetzmachera czyta-
no. Kreidelhoff.

3) Jęz. polski 2 gdz. Czytać i pisać uczo-
no podług Rakowicza. Łatwe ułamki z Rymar-
kiewicza cz. I; czytano i uczono się na pamięć
małych wierszów. Uczono poznawać części
mowy; wyłożono deklinację przymiotników i
rzeczowników. Görtz.

4) Rachunki 5 gdz.

1. oddział: Przerachowano 1. zeszyt Böhme'
go książki rachunków wyznaczony dla uczni
elementarnych, drugi rozpoczęto;

2. oddział: Cztery działania z liczbami nie-
oznaczonymi; resolvować i redukować uczono;

2. oddział: Pierwsze trzy działania z liczbami
nieoznaczonymi. Kreidelhoff.

5) Jeografia 2 gdz. Uczono wiadomości
okolicy i księstwa Poznańskiego. Kreidelhoff.

6) Kaligrafia 4 gdz. podług wzorów.
Kreidelhoff.

Folgende Themata wurden in Prima be-
arbeitet:

Następujące zadania w klasie Iszėj obro-
bione zostały:

Im Deutschen:

W języku niemieckim:

1. Vox populi vox dei.
2. Die Weltanschauung in Schiller's Braut von Messina.
3. Horaz carm. III, 2. (übersezt und erläutert).
4. Das Unbekannte pflegt für den Menschen immer etwas furchterregendes zu haben.
5. Worauf beruht die tragische Wirkung in Göthe's Wahlverwandtschaften und ist dieselbe vom ethischen Standpunkte zu rechtfertigen?
6. Ende gut, alles gut.
7. Ueber die Charakteristik des Hannibal bei Liv. 21, 4.
8. Ueber den Ursprung der Sitten (nach Lazarus).
9. Wer an den Weg bauet, hat viele Meister.
10. Es bildet ein Talent sich in der Stille, doch ein Charakter in dem Strom der Welt.

Im Lateinischen:

W języku łacińskim:

1. Codri regis mors voluntaria cum Deciorum vitae devotione comparatur.
2. Qui viri contra patriam arma tulerunt, quid de iis iudicandum videtur?
3. Manlius ante Gallos depulerat, inde ipse praecipitatus est.
4. Quod apud Thucydidem libro 1, cap. 144 Pericles dixit, Atheniensibus in propulsandis Persis plus consilii quam fortunae et majorem fuisse audaciam quam potentiam, num recte videtur dicere?
5. Fuitne Augustus felicissimus?
6. De C. Caesaris rebus gestis brevis narratio.
7. Non omnis moriar. (De hac Horatii sententia Od. lib. 3, 30 in utramque partem et bonam et malam disputari potest).
8. Insignis annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit: Hannibalis, Philopœmenis, Scipionis Africani.
9. Pietatem erga parentes esse sanctissimam.
10. Cedant arma togae, concedat laurea laudi.

Im Polnischen:

W języku polskim:

1. W jakim względzie przyczynić się mogą podróże zagraniczne do wykształcenia młodzieży?
2. Jakie wady gani Kochanowski w swoim „Satyrze“?
3. Obraz Polski po wojnach szwedzkich za Jana Kazimierza.
4. Czy ubostwo jest w istocie nieszczęściem.
5. W jaki sposób czcimy pamięć mężów którzy się zasłużyli ludzkości?
6. O wpływie literatury starożytnej na polską w wieku 16.
7. Dla czego umieścił Mickiewicz „pieśń Wajdeloty“ w środku swego poemata „Konrad Wallenrod“?
8. Wspomnienia młodości, osłoda starości.

Aufgaben zu den schriftlichen Arbeiten der Abiturienten-Prüfung.

Im Deutschen:

Wer gar zuviel bedenkt, wird wenig leisten.

Im Lateinischen:

De impietate Atheniensium in cives de republica optime meritos.

Im Polnischen:

Jakie były przyczyny tak nagłego zakwitu literatury polskiej w wieku XVI.?

In der Mathematik:

a) Es erbt Jemand 150 Thlr., die er in einer Sparkasse niederlegt; er läßt die vierteljährlich zahlbaren Zinsen stehen, welche zu $3\frac{1}{2}\%$ gerechnet werden und bringt seine vierteljährlichen Ersparnisse von 2 Thlrn. ebenfalls zur Sparkasse; nach dem Statut darf aber das Guthaben keines Sparers 300 Thlr. überschreiten. Wann wird die Sparkasse aufhören, die Nachzahlungen anzunehmen und Zinseszins zu berechnen?

b) Vier Zahlen stehen in arithmetischer Progression. Das Produkt der beiden mittlern Zahlen sei 234, das der beiden äußern Zahlen 184; wie heißen diese Zahlen?

c) In ein gegebenes Dreieck ist ein Rhombus einzubeschreiben, von dem ein Winkel gegeben ist.

d) Um die Höhe eines unzugänglichen Thurmes zu finden, hat man in der Ebene, auf welcher der Thurm steht, eine Standlinie MN gemessen, $a = 400'$; der Winkel, den diese Linie mit der nach dem Fuße des Thurmes gezogenen Linie in N bildet, ist $\alpha = 47^\circ 57' 43,3''$; der in derselben Weise bei M entstandene Winkel ist $\beta = 50^\circ 2' 16,7''$. In M ist die Elevation der Thurmspitze $\gamma = 33^\circ 41' 42,2''$ gefunden worden. Wie hoch ist dieser Thurm?

Neu eingeführte Lehrbücher sind:

Lentz, lateinisches Vocabularium.

Małecky, gramatyka języka polskiego mn.

für die Schüler polnischer Zunge.

Książki nowo wprowadzone są następujące:

Lentza lac. wokabularyum.

Małeckiego gramatyka języka polskiego mniejsza dla uczni narodowości polskiej.

B. Verfügungen

des Kgl. Provinzial-Schulcollegiums
von allgemeinerem Interesse.

Vom 4. Mai 1864. Alle Schul-Zeugnisse sind nur in deutscher Sprache zu erteilen.

Vom 26. Mai 1864. Schüler, welche das Königl. Gewerbe-Institut besuchen wollen, sollen den Zeichen-Unterricht gewissenhaft benutzen und genügende Fertigkeit im Freihand- und Linear-Zeichnen sich erwerben.

B. Rozporządzenia

Król. Rady Szkólnej Prowincjonalnej
mające interes ogólny.

Z dnia 4. Maja 1864. Wszystkie świadectwa szkolne tylko w niemieckim języku mają być na przyszłość wystawiane.

Z dnia 26. Maja 1864. Uczniowie chcący zwiedzić królewski zakład przemysłu mają mieć sumienny udział w nauce rysunków i nabyć sobie dostatecznej biegłości w rysowaniu z wolnej ręki.

Vom 20. Juni 1864. Bei Anträgen zur Einführung neuer Bücher soll der Preis derselben angegeben werden.

Vom 27. Dezember 1864. Es sind künftig 25176 Programme an das Königl. Provinzial-Schulcollegium einzusenden.

Z. dnia 20. Czerwca 1864. W wnioskach o wprowadzenie nowych książek ma być cena tychże przytoczoną.

Z. dnia 27. Grudnia 1864. W przyszłości ma się 25176 programów do król. Rady szkolnej prowincjonalnej odesłać.

C. Chronik.

In dem nun verflossenen Schuljahre fand eine Revision des Gymnasiums durch den Provinzial-Schulrath Herrn Consistorialrath Mehring am 4. 6. und 7. Juni statt.

Leider hat auch in diesem Schuljahre wieder ein Wechsel von Lehrern stattgefunden. Der ordentliche Lehrer Herr Luke schied am 30. September 1864 aus unserer Mitte, um an dem Kön. Gymnasium zu Kulm eine Lehrerstelle zu übernehmen. Herr Luke hat nur anderthalb Jahre an unserer Anstalt gewirkt, aber in dieser kurzen Zeit die allgemeine Liebe seiner Collegen und Schüler gewonnen. Sein Abgang wurde hier allgemein bedauert. Möge er in seiner neuen Stellung ebenso segensreich wirken, wie hier und sich in derselben glücklich fühlen. An seine Stelle trat am 1. Oktober der Schulamts-Candidat Herr Schäfer, der bis dahin als Cand. prob. am Gymnasium zu Paderborn beschäftigt war.

Zwei liebe gute Schüler haben wir im verflossenen Jahre durch den Tod verloren, den Tertianer Eugen Busse † am 29. Mai und den Sextaner Paul Boffberg † am 11. November 1864, beide evangelischer Confession.

Am 22. März 1865 wurde der Geburtstag Sr. Majestät des Königs in der gewohnten Weise gefeiert. Herr Dr. Jahns hielt die Festrede.

C. Kronika.

W upłynionym roku szkolnym odbyła się rewizja gimnazyum przez Prow. Radcę szkolnego pana Konsyliarza Mehringa 4. 6. i 7. Czerwca.

Niestety i w tym roku szkolnym nastąpiła zmiana w kolegium nauczycielskiem. Nauczyciel etatowy, pan Luke opuścił grono nasze 30. Września r. 1864, ażeby objąć nowy urząd przy gimnazyum Król. w Chełmnie. Pan Luke działał przy naszym zakładzie tylko półtora roku, ale już w tak krótkim czasie zjednał sobie ogólną miłość u swych kolegów i swych uczni. Oby w nowem swém urzędowaniu tak jak tu korzystanie działał i wszelkiej doznawał pomyślności. Na jego miejsce powołany został 1. Października kandydat wyższego nauczycielstwa pan Schaefer, który aż do czasu nadmienionego zatrudnionym był jako kand. prob. przy gimnaz. w Paderbornie.

W upłynionym roku zabrała nam śmierć dwóch miłych i dobrych uczni, Eugena Bussego 29. Maja, ucznia kl. IIIcjej i Pawła Vossberga ucznia kl. VItej, 11. Listopada 1864. Obaj byli wyznania ewangelickiego.

Urodziny Najjaśniejszego Pana Wilhelma obchodzono jak zwykle 22. Marca 1865 r. Pan Dr. Jahns miał mowę uroczystą.

D. Statistisches.

1. Schülerzahl.

Im Sommer-Semester gehörten der Anstalt 280 Schüler an; davon 241 dem Gymnasium, 39 der Vorbereitungs-klasse. Es waren in Prima 27, in Secunda 19, in Tertia 48, in Quarta 44, in Quinta 50, in Sexta 53. Im Gymnasium waren: Evangelische 90, Katholiken 105, Juden 46; in der Vorbereitungs-klasse: Evangelische 13, Katholiken 7, Juden 19.

Im Winter-Semester waren im Ganzen 274 Schüler, davon 238 im Gymnasium, 36 in der Vorschule. In Prima waren 30, in Secunda 18, in Tertia 45, in Quarta 40, in Quinta 48, in Sexta 57. Im Gymnasium waren: Evangelische 86, Katholiken 101, Juden 51; von diesen deutscher Junge 143, polnischer 95. In der Vorbereitungs-klasse: Evangelische 12, Katholiken 11, Juden 13; deutscher Junge 27, polnischer 9. Einheimische: im Gymnasium 130, in der Vorbereitungs-klasse 25; Auswärtige: im Gymnasium 108, darunter 6 Ausländer; in der Vorbereitungs-klasse 11, darunter 2 Ausländer. Abgegangen sind während des Winter-Semesters, die Abiturienten abgerechnet, bis jetzt: 10 aus dem Gymnasium, 1 gestorben, 2 aus der Vorbereitungs-klasse.

2. Lehrer-Bibliothek.

Geschenkt erhielt die Anstalt: von dem Herrn Minister der geistlichen Angelegenheiten: Hippolytus Romanus und Titus Bostrenus herausgegeben von Dr. de Lagarde; Ph. Wackernagel das deutsche Kirchenlied Bd. 1; Bogenhardt das Vater-Unser und die Einsetzungsworte, 2 alte Melodien; vom Magistrat: Buttke Städtebuch des Landes Posen; vom Königl. Provinzial-Schulcollegium: eine Sammlung von Programmen aus den Jahren von 1844 bis 1858; von Hrn. Superintendent Schröter aus Thorn: Plinius hist. natur. fol.; Virgil mit Commentar des Donat. und Servius; Cluveri histor. mundi; von dem Friedrichs-Gymnasium in Königsberg in Pr.: Gotthold's Werke 4 Bde. (Vermächtniß des Verfassers.)

Aus Mitteln des Etats sind unter andern angeschafft: Dr. Wiese das höhere Schulwesen in Preußen; Niebelungenlied von Lachmann, Rudrun von Plönnies; Walter von der Vogelweide von Pfeiffer; deutsche Dichtungen erklärt von Göttinger; Cicero de natura deorum

D. Statystyka.

1. Liczba uczniów.

W półroku latowém zwiedzało zakład 280 uczni, z których 241 zwiedzało gimnazjum i 39 klasę przygotowawczą. Było w Prymie 27, w II. 19, w III. 48, w IV. 44, w V. 50, w VI. 53. W gimnazyum było: 90 ewang., 105 katolików, 46 żydów. W klasie przygotowawczej było: 13 ewang., 7 katol. i 19 żydów.

W półroczu zimowém było w ogóle 274 uczni, z których 238 zwiedzało gimnazyum, 36 klasę przygotowawczą. W I. było 30, w II. 18, w III. 45, w IV. 40, w V. 48, w VI. 57. W gimnazyum było: ewang. 86, katol. 101, żydów 51. Z tych było 143 narodowości niemieckiej, 95 narod. polskiej. W klasie przygotowawczej było ewang. 12, katol. 11, żydów 13; narodowości niemieckiej 27, narod. polskiej 9. Miejscowych zwiedzało gimnazyum 130, klasę przygotowawczą 25; zamiejscowych zwiedzało gimnazyum 108, między tymi 6 z obcych krajów, klasę przygotowawczą 11, między tymi 2 z obcych krajów. W półroczu zimowém opuściło dotychczas, nie rachowawszy abiturjentów, gimnazyum 10 uczni, 1 umarł, klasę przygotowawczą opuściło 2 uczni.

2. Biblioteka nauczycieli.

von Schömann; Cic. Verrin. von Zumpt; Cicero de officiis von Zumpt; Lysias ausgewählte Reden von Breini; Pindar von Dissen; Propertius von Hertberg; Philodemi Epicurei lib. de ira von Comperz; Zumpt Annales; Friedländer Darstellungen aus der Sittengeschichte Rom's; Wüllner Experimental-Physik Bd. 2 Abtheil. 1; K. Schmidt Geschichte der Pädagogik 4 Bde.; die Fortsetzungen von Stiehl's Centralblatt, Petermann's Mittheilungen, Schölmilch's mathematische Zeitschrift, Schmidt's Encyclopädie des Erziehungswesens; „Philologus“ von Leutsch; Ritter Allgemeine Erdkunde, Vorlesungen herausgegeben von Daniel, Geschichte der Wissenschaften, neuere Zeit; Band 1 Bluntschli Geschichte des Staatsrechts und der Politik; Band 2. Kobell, Geschichte der Mineralogie; Tacitus von Ripperdey.

3. Physikalischer Apparat.

Aus den Mitteln des Etats wurden angeschafft: einige Flaschenzugmodelle; ein achromatisches Prisma; ein Apparat zu den Versuchen über die Analyse des Lichts; Newton's Farbenringe; ein Phenakistoskop; ein terrestrisches Fernrohr; ein Heliostat; ein Hohlspiegel zur Darstellung von Luftbildern; ein Nörrenberg'scher Polarisations-Apparat; ein Nicol'sches Prisma; 2 Hohlspiegel von Messing und 2 Blechwürfel zur Lehre über die Wärmestrahlung; mehrere Glasprismen.

Für den Unterricht in der Naturbeschreibung wurde geschenkt von Herrn Lehrer Schünke in Stodoly eine Sammlung von Wachszellen-Scheiben, um den Bau der verschiedenen Bienenzellen zu zeigen; angeschafft wurden 5 Wandkarten mit Abbildungen von Säugethieren.

4. Jugend-Bibliothek.

Geschenkt wurden: von Herrn Lehrer Mazur 1 Band, vom Tertianer Joh. Freyh 3 Bde. vom Tertianer Mizerski 1 Band, von den Quartanern Pol. Micki und BIRTH je 1 Band.

Angekauft wurden: Brydone's Reisen 2 Bde.; Brendel Erzählungen aus dem Leben der Thiere; Gailer Wunderbuch für die reifere Jugend; Grefler Deutschland's Giftpflanzen; der Gnom; Jugendschriften von Franz Hoffmann 2 Bände, von Nieritz 10 Bände, von Heinrich Smid 5 Bände, Ferd. Schmidt Virgil's Aeneide; Gumpert die Kinder des Auswanderers; Pelchrzim Preussische Kriegsthaten; Shakespeare's Werke übersetzt von Schlegel u. Tieck 9 Bde.; Herder's Werke 40 Bände; Brühl deutsche Sagen; Kochanowski: wszystkie dzieła polskie; Szymanski: opowiadania zajmujące i nauczające; Czajkowski: Stefan Czarniecki und Owrnczanin, powieść historyczna z 1812 roku; Jana Macé Historia kęsa chleba; Tatomir Geografia fizyczna; Goslawski: poezye; Starzyński: rytmy polskie; Grochowski: wiersze i inne pisma co przebrańsze; Słowacki: pisma 4 Bände; Mickiewicz: pisma 5 Bände; Krasiński: poezye 3 Bände; Kolęda dla Juleczka, Leopoldka i Ludki; Pamięniki o Samuelu Zborowskim; Gwiazdka czyli kolenda na rok 1864; Wielogłowski: podróż do Rzymu i Paryża odbyta w roku 1861 przez Feliksa Borunia; Chr. Schmidt: Owoce dobrego wychowania czyli dobre dzieci; Kontrymowicz: powieści dla ludu; Miaskowski: Zbiór rytmów.

8. Apparata fizykalne.

4. Biblioteka młodzieży.

5. Unterstützungsfonds.

Für den Unterstützungsfonds sind im Jahre 1864 eingekommen:

durch milde Beiträge	69 Thl 10 Sgr
von Herrn Dr. Jung als Ertrag aus der Shakespeare-Feier	23 Thl
aus dem Verkauf der Schulgesetze	5 Thl 2 Sgr
Rassenbestand von 1863	9 Thl
	<hr/>
	106 Thl 12 Sgr

Ausgegeben wurde:

Unterstützung am Schulgeld für 6 würdige Schüler	29 Thl
Stipendium für den Priester Jankowski	10 Thl
an den Schuldiener für's Einsammeln	12 Thl 10 Sgr
für Bücher zu Prämien und zur Armenbibliothek incl. Porto und Buchbinder-Rechnung	57 Thl 19 Sgr 11 Pf
	<hr/>
	98 Thl 29 Sgr 11 Pf

Es bleibt ein Rassenbestand von 7 Thlr. 12 Sgr. 1 Pf. In der Sparkasse hat der Unterstützungsfonds 165 Thlr. 24 Sgr. 4 Pf.

Allen Wohlthätern der Anstalt, die Geschenke an den Unterstützungsfonds und die Sammlungen der Anstalt gegeben haben, spricht der Unterzeichnete hiermit im Namen der Schüler und der Lehrer seinen innigsten Dank aus.

5. Fundusz wsparcia.

Do funduszu wsparcia wpłynęło w roku 1864:

przez dobroczynne składki od p. Dr. Junga jako dochód z uroczystej pamiątki Szekspira	69 tal. 10 śgr.
z sprzedaży praw szkolnych	5 tal. 2 śgr.
w kasie było z roku 1863	9 tal.
	<hr/>
	106 tal. 12 śgr.

Wydano:

Wsparcie do opłacenia szkolnego dla godnych uczniów	29 tal.
Stypendyum dla pryman. Jankowskiego	10 tal.
Sludze szkolnemu za zbieranie skladek	2 tal. 10 śgr.
Na książki jako nagrody i do biblioteki ubogich włącznie porto i introligatora	57 tal. 19 śgr. 11 fn.
	<hr/>
	98 tal. 29 śgr. 11 fn.

Zostało w kasie 7 tal. 12 śgr. 1 fn. W kasie oszczędności ma fundusz na wspieranie 165 tal. 24 śgr. 4 fn.

Wszystkim dobroczyńcom zakładu, którzy podarunki swe do funduszu wsparcia i do zbiorów gimnazjalnych złożyli, składa podpisany w imieniu uczniów i nauczycieli niniejszem swe najczulsze podziękowanie.

In der am 27sten März unter dem Vorsitz des Königl. Provinzial-Schulraths Herrn Consistorialrath Dr. Mehring abgehaltenen ersten Abiturienten-Prüfung erhielten folgende Primaner das Zeugniß der Reife:

1. Adolph Heiber, Sohn des Chausseegeld-Einnehmers Heiber, geboren zu Klecko Kr. Gnesen, evangelischer Confession, 20 Jahre alt, war 9 Jahre in unserer Schule, 2 in der Prima, will sich dem Postfache widmen.

2. Matthäus Jankowski, Sohn des verstorbenen Schäfers Jankowski, geboren zu Ostrowas im Königreich Polen, katholischer Confession, 21 Jahre alt, war $9\frac{3}{4}$ Jahre in unserer Schule, 2 Jahre in Prima, will in Breslau Philologie studiren.

3. Karl Kneisler, Sohn des Fleischermeisters Kneisler hieselbst, geboren hieselbst, evangelischer Confession, 19 Jahre alt, war $7\frac{1}{2}$ Jahre in unserer Schule, $\frac{1}{2}$ Jahr in Prima (2 Jahre in der Prima des Bromberger Gymnasiums) will in Greifswald Medicin studiren.

4. Joseph Kusztelan, Sohn des verstorbenen Amtsmanns Kusztelan, geboren zu Strzeski Kreis Schroda, katholischer Confession, 22 Jahre alt, war 3 Jahre in unserer Schule, 2 in Prima, will in Berlin Mathematik und Naturwissenschaften studiren.

5. Salo Weißbein, Sohn des Kaufmanns Weißbein hieselbst, geboren hieselbst, jüdischer Religion, $16\frac{1}{2}$ Jahre alt, war $8\frac{1}{2}$ Jahre in der Schule, 2 in der Prima, will in Berlin Jura studiren.

6. Joseph Wróblewski, Sohn des Schullehrers Wróblewski in Wola wapowska, geboren zu Goscieradz Kr. Bromberg, katholischer Confession, 22 Jahre alt, war $1\frac{1}{2}$ Jahre in unserer Schule und zwar in Prima (vorher in der Prima des Gymnasiums zu Trzemeszno) will in Posen Theologie studiren.

Vertheilung

Podział lekcyi

der Sectionen unter die Lehrer während des Winter-Semesters 1864—1865.

między nauczycieli w półroku zimowém 1864-1865.

Lehrer.	Stundenzahl in jeder Klasse.							Summa.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
1. Günther, evangelisch, Direktor.	6 Griech. 3 Geschich- te	4 Griech. (Prosa)						13
2. Schmidt, katholisch, 1. Oberlehrer.	4 Mathem. 2 Physik	4 Mathem. 1 Physik	3 Mathem. 2 Naturbe- schreib.	3 Mathem.				19
3. Dr. Czapliski, kathol. 2. Oberlehrer, Ordinarius von I.	6 Latein. 2 Polnisch	2 Latein. Dichter 2 Polnisch	6 Griech.					18
4. Schwarz, katholisch, 1. ordentlicher Lehrer, Ordinarius von IV.	2 Polnisch (deutsche Abtheilung)	2 Poln. (poln. Abth.) 3 Geschich.	2 Geschich. 1 Geogr.	6 Griech. 2 Poln. (poln. Abth.) 2 Poln. (deutsche Abt.)	2 Poln. (poln. Abth.)			20
5. Dr. Ebinger, evangel. 2. ordentlicher Lehrer, Ordinarius von II.	2 Horaz 3 Deutsch	8 Latein.	2 Deutsch 2 Franzöf. 2 Latein. Dichter					19
6. Dr. Jung, evangelisch, 3. ordentlicher Lehrer, Ordinarius von III.		2 Griech. (Homer) 2 Deutsch	8 Latein.	8 Latein.				20
7. Dr. Jahnz, evangel. 4. ordentlicher Lehrer.				3 Geschich- te und Geograph. 2 Deutsch	2 Polnisch (dtsch. Abt.)	9 Latein. 3+2 Deutsch 2 Geograph.		23
8. Schäfer, katholisch, Schulamts-Candidat u. design. 5. ordentlicher Lehrer, Ordinarius von V.	2 Franzöf.	2 Franzöf.	2 Franzöf. 2 Latein. Dichter	9 Latein. 3 Deutsch 3 Franzöf.				23
9. Görtz, katholisch, 6. ordentlicher Lehrer, Ordinarius von VI.				2 Zeichnen	3 Rechnen 2 Naturb. 2 Zeichnen 3 Schreib.	4 Rechnen 2 Naturb. 2 Zeichnen 3 Schreib.	2 Polnisch	25
10. Schönfeld, Superint. evangel. Religionslehrer.	2 Religion 2 Hebräisch	2 Hebräisch	2 Religion					8
11. Garziska, Vicar, kathol. Religionslehrer.	2 Religion		2 Religion		3 Religion			7
12. Kreidelhoff, evangel. Lehrer der Vorklasse u. Turnlehrer.					2 Geogr. 3 Religion	9 Deutsch 3 Religion 5 Rechnen 4 Schreib. 2 Geogr.		28
13. Stolpe, Gesanglehrer.			5 Stunden Gesang.					5

Der neue Kursus beginnt Mittwoch den 26. April 1865.

Zur Aufnahme neuer Schüler ist der 24. April, Vormittags von 9 Uhr ab für die Einheimischen, der 25. April um dieselbe Zeit für die Auswärtigen bestimmt.

Der Unterzeichneter erlaubt sich auf folgende Bestimmungen aufmerksam zu machen:

1. Pensionen für die auswärtigen Schüler dürfen nur mit Genehmigung des Direktors gewählt werden.
2. Der Abgang der Schüler von der Anstalt muß von den Eltern oder Vormündern derselben schriftlich oder mündlich dem Direktor angezeigt werden. Bis diese Abmeldung erfolgt ist, wird der Schüler als der Anstalt noch angehörig angesehen und das Schulgeld muß fortbezahlt werden.
3. Zur Aufnahme in die Sexta ist erforderlich:
 - a. das vollendete 16te Lebensjahr.
 - b. Geläufigkeit im Lesen deutscher und lateinischer Druckschrift. Kenntniß der wichtigsten Redetheile.
 - c. Fertigkeit, in deutscher Sprache Dictirtes im Ganzen orthographisch richtig nachzuschreiben.
 - d. Sicherheit in den 4 Grundrechnungsarten mit ganzen Zahlen.
 - e. Elementar-Kenntniß der Geographie, namentlich von Preußen.
 - f. Für die Evangelischen: Bekanntschaft mit den wichtigsten Geschichten des Alten und Neuen Testaments.

Güntber.

Nowy kurs rozpocznie się w środę dnia 26go Kwietnia 1865.

Nowych uczni miejscowych będzie przyjmował niżej podpisany 24. Kwietnia przed południem począwszy od 9tej godziny, zamięscowych 25. Kwietnia w tymże samym czasie.

Podpisany ośmiela się, zwrócić uwagę na następujące rozporządzenia:

1. Nie wolno obrać pensyi dla uczni zamięscowych bez narady i zezwolenia dyrektora.
2. Odjście uczniów z zakładu musi przez ich rodziców lub opiekunów pismiennie lub ustnie być dyrektorowi oznajmioném. Dopóki to nie nastąpi, uważa się uczeń jako należący do zakładu i opłatę szkolnego dalej składać musi.
3. Warunki przyjęcia do Seksty są następujące:
 - a. Ukończony rok 9ty życia.
 - b. Biegłość w czytaniu pisma drukowanego składającego się z liter niemieckich i łacińskich, jakoteż znajomość najważniejszych części mowy.
 - c. Biegłość, w dosyć poprawném ortograficzném napisaniu tego, co było dictowaném w języku niemieckim.
 - d. Pewność w 4 działaniach z liczbami całkiem.
 - e. Elementarna wiadomość jeografii, a mianowicie Prus.
 - f. Dla ucznia wyznani ewang: Znajomość najważniejszych powieści starego i nowego testamentu.

GUENTHER.

Ordnung der öffentlichen Prüfung.

Montag, den 10. April 1865

Vormittags 8 Uhr:

Choral.

Prima und Secunda: Religion, evangelisch. Schönfeld.

Septima: Rechnen. — Deutsch. Kreidelhoff.

Sexta: Geographie. Jahns. — Rechnen. Görtz.

Quinta: Lateinisch. Schäfer. — Naturbeschreibung. Görtz.

Quarta: Lateinisch. Jung. — Deutsch. Jahns.

Nachmittags 2 Uhr:

Tertia: Geschichte. Schwarz. — Griechisch. Czaplicki.

Secunda: Mathematik. Schmidt. — Französisch. Schäfer.

Gefänge mit Instrumental-Begleitung:

- 1) Gebet aus dem „Freischütz“ von Weber.
- 2) „Herr unser Gott, wie groß bist du“ Psalm von Schnabel.
- 3) „Tief im Staube anbeten wir“. Cantate von Sachs.
- 4) „Die Himmel erzählen die Ehre Gottes“. Chor aus der „Schöpfung“ von Haydn.

Zwischen Nr. 3. und 4. wird der Abiturient Weißbein aus Sonaten von Fr. Schubert und Beethoven etwas vortragen.

Dienstag, den 11. April 1865

Vormittags 8 Uhr:

Choral.

Prima: Polnisch. Czaplicki. — Geschichte. Günther. — Horaz. Ebinger.

Deutsche Rede des Abiturienten Heiber.

Entlassung der Abiturienten.

Schluß-Choral.